Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

Department of History, Politics and International Studies Master in History

2021-06

þÿ ¤ ¿ À Á ± ¾ ¹ º Ì À · ¼ ± º ± Ä ¬ Ä ¿ Å œ ± þÿ Ã Ä ¿ ½ µ » » ± ´ ¹ º Ì ¤ Í À ¿ .

þÿ ¤ Ã ¹ ¬ º ± » ¿ Å , ± ½ ± ³ ¹ Î Ä ±

þÿ Á Ì ³ Á ± ¼ ¼ ± ™ Ã Ä ¿ Á ¯ ± Â , £ Ç ¿ » ® • À ¹ Ã Ä · ¼ Î ½ ¥ ³ µ ¯ ± Â , ± ½ µ À ¹ Ã Ä ® ¼ ¹ ¿ • µ ¬ À ¿ »

http://hdl.handle.net/11728/12003

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Μεταπτυχιακό στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία – Εξ αποστάσεως

Το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου στον ελλαδικό Τύπο.

Παναγιώτα Τσιάκαλου

Ιούνιος 2021

Μεταπτυχιακό στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία – Εξ αποστάσεως

Το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου στον ελλαδικό Τύπο.

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις

Παναγιώτα Τσιάκαλου

Ιούνιος 2021

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Παναγιώτα Τσιάκαλου, 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Παναγιώτα Τσιάκαλου

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου στον ελλαδικό Τύπο.

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις ..... [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων:

Μάριος Ευρυβιάδης

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

Αντώνης Κλάψης, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

Κυριάκος Ιακωβίδης, Λέκτορας

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Παναγιώτα Τσιάκαλου, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου στον ελλαδικό Τύπο», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο/Η Δηλών /σα

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία πραγματεύεται τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάστηκε στον ελληνικό λαό, μέσω του Τύπου, το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, κατά του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, οργανωμένο από το αθηναϊκό στρατιωτικό καθεστώς του ταξίαρχου και αρχηγού της ελληνικής χούντας, Δημητρίου Ιωαννίδη. Το πραξικόπημα, το οποίο εκδηλώθηκε τις πρωινές ώρες της 15ης Ιουλίου 1974, ανέτρεψε τον νόμιμο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, από τη στιγμή της γέννησής της το 1960, αναγκάζοντάς τον σε φυγή, δημιουργώντας στο νησί ένα νέο αμφίβολο μέλλον. Προκειμένου να υλοποιηθεί ο στόχος της εργασίας, αντλήθηκε αρχειακό υλικό από έξι διαφορετικές ελλαδικές εφημερίδες εκείνης της περιόδου. Επίσης αξιοποιήθηκε αρχειακό υλικό από τον *Φάκελο της Κύπρου* της Βουλής των Ελλήνων, όπως οι μαρτυρίες των Μιχάλη Γεωργίτση και Κωνσταντίνου Κομπόκη, οι οποίοι ήταν παρόντες όχι μόνο στην οργάνωση του πραξικοπήματος αλλά και κατά την εκδήλωσή του, με σκοπό να εμπλουτιστούν οι ήδη υπάρχουσες πληροφορίες, καθώς επίσης χρησιμοποιήθηκε και δευτερογενές υλικό, για την ολοκληρωμένη παρουσίαση της έρευνας. Κατά την πορεία της εργασίας εξετάζονται ποικίλες παραμέτρους, προερχόμενες από την εκδήλωση του αντιμακαριακού πραξικοπήματος, οι οποίες απασχόλησαν εκτενώς τον ελλαδικό Τύπο της εποχής, όπως η διαμορφωμένη κατάσταση στην Κύπρο, ύστερα από την αναγκαστική φυγή του Μακαρίου από το νησί ή οι διεθνείς αντιδράσεις στην είδηση της πραξικοπηματικής ενέργειας, και κυρίως η αμερικανική και βρετανική αντίδραση. Με την ολοκλήρωση της εργασίας καθίσταται σαφές, πως ο ελλαδικός Τύπος έντονα λογοκριμένος και επηρεασμένος από τον αυστηρό έλεγχο της χούντας του Ιωαννίδη, παρουσίασε τα γεγονότα αποστασιοποιημένα, και φυσικά αποσιωπώντας οποιαδήποτε ευθύνη και συμμετοχή της Ελλάδας. Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 βρέθηκε ξανά στο προσκήνιο του ελλαδικού Τύπου, ύστερα από την πτώση της χούντας του Ιωαννίδη και την επιστροφή της δημοκρατίας στην Ελλάδα με την εσπευσμένη έλευση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, με την οποία επανήλθε και η ελευθερία του λόγου στη χώρα. Ο ελλαδικός Τύπος τότε διέθετε μία ακόμη ευκαιρία να σχολιάσει ξανά τα γεγονότα απαλλαγμένος από τη λογοκρισία, καθώς επίσης και τις ποικίλες παραμέτρους που προέκυψαν, διεξάγοντας τα δικά του συμπεράσματα.

Abstract

This master's thesis deals with the way in which the coup of July 15, 1974, against the President of the Republic of Cyprus and Archbishop Makarios III, was presented to the Greek people, through the press, organized by the Athenian military regime of the Greek brigadier general and commander junta, Dimitriou Ioannidis. The coup, which took place in the morning hours of July 15, 1974, overthrew the legitimate President of the Republic of Cyprus, from the moment of his birth in 1960, forcing him to flee, creating a new dubious future on the island. In order to achieve the goal of the work, archival material was extracted from six different Greek newspapers of that period. Archival material was also used from the Cyprus Dossier of the Greek Parliament, such as the testimonies of Michalis Georgitsis and Konstantinos Kompokis, who were present not only in the organization of the coup, but also during its event, in order to enrich the already existing information, as well as secondary material was used for the complete presentation of the research. In the course of the work, various parameters are examined, arising from the manifestation of the anti-Blessed coup, which occupied the Greek press of the time, such as the situation in Cyprus, after the forced flight of Makarios from the island or the international reactions to the news of the coup, and especially the American and British reaction. With the completion of the work, it becomes clear, that the Greek press, heavily censored and influenced by the strict control of the junta of Ioannidis, presented the events distanced, and of course concealing any responsibility and participation of Greece. The coup of July 15 1974 was again in the forefront of the Greek press, after the fall of the Ioannidis junta and the return of democracy in Greece with the hasty arrival of Konstantinos Karamanlis, which restored freedom of speech in the country. The Greek press then, had another opportunity to comment again on the events free from censorship, as well as the various parameters that emerged, drawing its own conclusions.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας μου κ. Μάριο Ευρυβιάδη για την βοήθεια που μου προσέφερε, καθώς επίσης και στον Επίκουρο Καθηγητή, κ. Αντώνη Κλάψη για όλες τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε καθόλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Γιώργο Σκορδά για την καθημερινή και αδιάκοπη υποστήριξή του σε όλο το χρονικό διάστημα παρακολούθησης του μεταπτυχιακού προγράμματος, καθώς επίσης και την οικογένειά μου για την τεράστια ηθική υποστήριξη μέχρι και το τελικό στάδιο εκπόνησης της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής.

Πίνακας περιεχομένων

1. Εισαγωγή....10
1.1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση....12
ΜΕΡΟΣ Α΄....15
2.1. Το παρασκήνιο των σχέσεων της χούντας του Ιωαννίδη και του Μακαρίου....15
2.2. Η επιστολή του Μακαρίου προς τον Φαίδωνα Γκιζίκη....19
2.3. Η στιγμή της ανατροπής του Μακαρίου....22
2.4. Η ορκωμοσία του Νίκου Σαμψών....27
ΜΕΡΟΣ Β΄....29
3.1. Οι αντιδράσεις των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων της Κυπριακής Δημοκρατίας….29
3.2. Οι λοιπές διεθνείς αντιδράσεις....34
3.3. Η οργάνωση της αντιμακαριακής ενέργειας....36
3.4. Οι τελευταίες λεπτομέρειες για τη διεξαγωγή του πραξικοπήματος....40
ΜΕΡΟΣ Γ΄....43
4.1. Η ομιλία του Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας....43
4.2. Η παραμονή της πρώτης τουρκικής εισβολής....46
4.3. Ο ελλαδικός Τύπος ύστερα από την πτώση της δικτατορίας....49
Μέρος Δ’....53
5.1. Η αμερικανική ανάμιξη στο πραξικόπημα κατά του Μακαρίου....53
5.2. Ο ρόλος της CIA....58
5.3. Οι συνέπειες του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 1974....61
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ....66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ....68

1. Εισαγωγή

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία έχει ως σκοπό να παρουσιάσει το πραξικόπημα που εκδηλώθηκε στις 15 Ιουλίου 1974 κατά του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, όπως παρουσιάστηκε στον ελλαδικό Τύπο της εποχής. Η είδηση του αντιμακαριακού πραξικοπήματος πυροδοτήθηκε σαν βόμβα, με αποτέλεσμα να μονοπωλήσει το ενδιαφέρον τόσο του διεθνή Τύπου όσο και του ελλαδικού. Η περίοδος όμως που πραγματοποιήθηκε η πραξικοπηματική ενέργεια, αλλά και πριν από αυτή, ήταν μία δύσκολη περίοδος για την Ελλάδα, όπου έννοιες όπως η ελευθερία του λόγου είχαν τεθεί υπό αυστηρό περιορισμό, με αποτέλεσμα να θεωρούνται σχεδόν ανύπαρκτες. Η εργασία πραγματεύεται τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάστηκε η αντιμακαριακή ενέργεια στις ελλαδικές εφημερίδες, καθώς επίσης και τις πληροφορίες που εκθέτονταν, πριν και μετά την πτώση της ελληνικής χούντας, κάνοντας επίσης λόγο, και για διάφορες παραμέτρους που σχετίζονται με την απόφαση για την πραξικοπηματική ενέργεια.

Το πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας σκοπό έχει να παρουσιάσει στον αναγνώστη το παρασκήνιο των σχέσεων μεταξύ του Μακαρίου και της ελληνικής χούντας των Συνταγματαρχών, και ειδικά στην περίοδο της αρχηγίας του ταξίαρχου, Δημήτριου Ιωαννίδη, οι οποίες ήταν αρκετές τεταμένες. Με αυτόν τον τρόπο ο αναγνώστης θα έχει την ευκαιρία να συνειδητοποιήσει πως η απόφαση για την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος δεν αποτέλεσε μία στιγμιαία παρόρμηση. Η πολιτική της κυπριακής ανεξαρτησίας του Μακαρίου ήταν αντίθετη με την πολιτική του Ιωαννίδη, ο οποίος τασσόταν υπέρ της ενώσεως της Κύπρου με την Ελλάδα με όποιο κόστος. Κατά τη διάρκεια του έτους, οι σχέσεις τους χειροτέρευαν διαρκώς, κάνοντας ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη για την εξεύρεση μιας αποτελεσματικής "λύσης". Στη συνέχεια, αναλύεται η πραξικοπηματική ενέργεια κατά την εκδήλωσή της και περιγράφεται η εικόνα της νήσου, ύστερα από την αναγκαστική φυγή του νόμιμου Προέδρου της, όπως εκείνη παρουσιάστηκε από τις σελίδες του ελλαδικού Τύπου, καθώς επίσης, γίνεται λόγος και για την ορκωμοσία του νέου Προέδρου της νήσου, ανδρείκελου της χούντας του Ιωαννίδη, Νίκου Σαμψών.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται οι διεθνείς αντιδράσεις στο άκουσμα της ανατροπής του Μακαρίου, αρχικά από τις τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις της Κυπριακής

ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας, την Ελλάδα, τη Βρετανία και την Τουρκία, και στη συνέχεια, οι αντιδράσεις των υπόλοιπων ενδιαφερόμενων χωρών του κυπριακού ζητήματος. Επιπλέον, το δεύτερο μέρος ασχολείται με την οργάνωση της πραξικοπηματικής ενέργειας από το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών, προκειμένου να καταστεί σαφές στον αναγνώστη, πως η ενέργεια σε βάρους του Μακαρίου ήταν αποτέλεσμα ενός προαποφασισμένου και οργανωμένου σχεδίου της ελληνικής χούντας, καθώς επίσης παρουσιάζονται και οι συνεργάτες του στρατιωτικού καθεστώτος στην επιχείρηση και περιγράφονται οι ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν, προκειμένου το πραξικόπημα να έχει την επιθυμητή κατάληξη.

Το τρίτο μέρος της μεταπτυχιακής εργασίας πραγματεύεται την προσπάθεια του Μακαρίου να συνεχίσει τον αγώνα του για την Κύπρο από το εξωτερικό, και κυρίως την ομιλία του στο Συμβούλιο Ασφαλείας στη Νέα Υόρκη, προκειμένου να καταδικαστεί το καθεστώς που τον ανέτρεψε αναγκάζοντάς τον σε φυγή από την πατρίδα του. Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά στις κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν, κυρίως από την Ελλάδα, τη Βρετανία, την Αμερική και την Τουρκία τις τελευταίες ώρες πριν την τραγική στιγμή της πρώτης τουρκικής εισβολής στις 20 Ιουλίου 1974, καθώς επίσης και στις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα, ύστερα από την πτώση της χούντας του Ιωαννίδη, απόρροια και της πρώτης τουρκικής απόβασης, με μία από τις σημαντικότερες να αποτελεί η αλλαγή που παρατηρήθηκε στις εφημερίδες, οι οποίες από τις 24 Ιουλίου 1974 και έπειτα, ανέκτησαν και πάλι τον έλεγχο του λόγου τους.

Το τέταρτο, και τελευταίο, μέρος της εργασίας αναφέρεται στην αμφιλεγόμενη ανάμιξη της αμερικανικής πλευράς στο αντιμακαριακό πραξικόπημα, η οποία απασχόλησε έντονα τον ελλαδικό Τύπο. Παρουσιάζονται αρκετά παραδείγματα για τις ενδείξεις που διέθετε η Αμερική πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος, καθώς επίσης και η στάση που ακολούθησε μόλις αυτό υλοποιήθηκε. Ακόμη, περιγράφονται ορισμένες από τις συνέπειες που οδήγησε το αντιμακαριακό πραξικόπημα, καθώς αποτέλεσε την αρχή των δεινών για το μέλλον της νήσου και του Προέδρου της, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Τέλος, η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται με τη διεξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων σχετικών με τα προαναφερθέντα κεφάλαια.

1.1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Στην παρούσα διπλωματική εργασία αντλήθηκαν αρκετά στοιχεία και από δευτερογενείς πηγές (βιβλία και άρθρα), που σκοπό είχαν να εμπλουτίσουν το περιεχόμενο της εργασίας και να ενισχύσουν το θεωρητικό της υπόβαθρο δίνοντας βάση σε όσο το δυνατόν διαφορετικές πτυχές σχετικές με την ενέργεια του πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου. Επομένως, συνίστατο απαραίτητη μια βιβλιογραφική επισκόπηση των δευτερογενών πηγών και των αντλούμενων στοιχείων από αυτές, τα οποία ενσωματώθηκαν στην παρούσα έρευνα.

«Η μαρτυρία ενός Πρωθυπουργού» του Αδαμάντιου Ανδρουτσόπουλου, ο οποίος διετέλεσε και ως Πρωθυπουργός της Ελλάδας, την περίοδο του στρατιωτικού καθεστώτος του Ιωαννίδη, αξιοποιήθηκε, προκειμένου να καταστεί φανερή η προσπάθεια, εκ των υστέρων, των συνεργατών του Ιωαννίδη στη *συνωμοτική* ενέργεια κατά του Μακαρίου, να αποποιηθούν ορισμένες από τις ευθύνες του πραξικοπήματος, παρουσιάζοντας την αντιμακαριακή ενέργεια από τη δική τους οπτική γωνία. Το βιβλίο του Jan Asmussen, «*Cyprus at war»*, προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην αμερικανική και βρετανική αντίδραση στην πραξικοπηματική ενέργεια κατά του Μακαρίου, πριν και μετά την εκδήλωσή της, εξετάζοντας την πορεία της πολιτικής γραμμής που ακολούθησαν και της επίδρασής της στο αντιμακαριακό πραξικόπημα. Στο ίδιο επίπεδο κινείται και το βιβλίο των Βενιζέλου και Ιγνατίου, «*Τα μυστικά αρχεία του Κίσινγκερ: η απόφαση για τη διχοτόμηση»*, το οποίο προσδίδει τεράστια βαρύτητα στην αμερικανική πλευρά, και κυρίως του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών, Χένρι Κίσινγκερ, ο οποίος εκείνη την περίοδο ασχολήθηκε σχεδόν αποκλειστικά με τα θέματα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, και κατ΄ επέκταση με την κυπριακή κρίση, καθώς επίσης και το βιβλίο του Andrea Constandinou, «*The Cyprus Crisis»*, το οποίο και αυτό με τη σειρά του μελετά την διεθνή θέση στην κρίση του 1974. Ορισμένα στοιχεία αντλήθηκαν και από τον έκτο τόμο του βιβλίου του Άγγελου Βλάχου, *Μια φορά κι ένα καιρό ένας διπλωμάτης*, ο οποίος έζησε από κοντά τα γεγονότα και τις πράξεις του Ιωαννίδη πριν από το πραξικόπημα, με την ιδιότητά του ως υπηρεσιακός επικεφαλής της ελληνικής διπλωματίας.

Επιπλέον, ο 12ος τόμος από την *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974,* του Σόλωνα Γρηγοριάδη, ασχολείται με τα γεγονότα του Πολυτεχνείου και την ανάληψη της εξουσίας από τον Δημήτριο Ιωαννίδη τον Νοέμβριο του 1973, η οποία οδήγησε στην πραξικοπηματική ενέργεια του 1974, περιγράφοντας, έτσι, το παρασκήνιο των σχέσεων του Μακαρίου με τον ταξίαρχο Ιωαννίδη, μέχρι την τραγική κατάληξη των σχέσεών τους. Ο Ανδρέας Δενδρινός με το «*Κύπρος-30 χρόνια ξεπουλήματος (1954-1984)»* , παρουσιάζει τις απόψεις των επικριτών της πολιτικής του Μακαρίου και συνάμα απολογητών των πράξεων της ελληνικής χούντας, ενώ στην ακριβώς αντίθετη πλευρά τοποθετείται το «Μακάριος: ο τελευταίος ενωτικός» του καθηγητή Μάριου Ευρυβιάδη, ο οποίος τονίζει την τεράστια προσπάθεια του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στον πολύχρονο αγώνα του για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων της Κύπρου. Επιπρόσθετα, ο Ιωάννης Ζίγδης στο βιβλίο του «*Για τη Δημοκρατία και την Κύπρο: Τέσσερεις μήνες αγώνα στις Η.Π.Α»*, εκθέτει τον αγώνα του, και ειδικότερα τους τέσσερις τελευταίους μήνες ζωής της ελληνικής χούντας, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Αμερική, όπου παρακολουθούσε στενά τις σχέσεις της Αμερικής με την χούντα του Ιωαννίδη, προειδοποιώντας συνεχώς για τις πιθανές καταστροφικές συνέπειες λανθασμένων χειρισμών των σχέσεων αυτών, ακόμη και για την παγκόσμια ειρήνη.

Στη συνέχεια, ο δεύτερος τόμος του «*2650 Μερόνυχτα Συνωμοσίας»* του δημοσιογράφου Νίκου Κακαουνάκη, ασχολείται, και αυτό με τη σειρά του, με την ανατροπή του Παπαδόπουλου από τον Ιωαννίδη, μέχρι και την προδοσία απέναντι στη μεγαλόνησο, περιγράφοντας την προετοιμασία της πραξικοπηματικής ενέργειας και τη στιγμή της εκδήλωσής της. Επιπλέον, «Η προπαγάνδα της δικτατορίας, 1967-1974», του καθηγητή Αντώνη Κλάψη, καθιστά σαφές στον αναγνώστη, πως στην περίοδο της επταετίας, χρησιμοποιήθηκαν αρκετά μέσα προπαγάνδας προς όφελος της στρατιωτικής χούντας, ανάμεσά τους και ο Τύπος, επηρεάζοντας τον τρόπο παρουσίασης του αντιμακαριακού πραξικοπήματος στις ελλαδικές εφημερίδες, και κατ΄ επέκταση στον ελληνικό λαό, κάτι το οποίο μεταβλήθηκε οριστικά ύστερα από την έλευση του Κων. Καραμανλή. Ο Νίκος Κρανιδιώτης συνέγραψε σημαντικά έργα σχετικά με την ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας και του ευεργέτη της, Προέδρου Μακαρίου. Δύο από αυτά αξιοποιούνται στην παρούσα εργασία, η «*Ακανθώδης Πορεία: ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ'»*, όπου αποτελεί ένας έπαινος προς τον Αρχιεπίσκοπο για την πολύπλευρη συνεισφορά του στην Κύπρο, και η «*Ανοχύρωτη Πολιτεία: Κύπρος 1960-1974»* , στο οποίο

εκμεταλλεύοντας την ιδιότητά του ως πρεσβευτή της Κύπρου στην Αθήνα, περιγράφει εις βάθος γεγονότα, παρασκηνιακά και μη, από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960, μέχρι το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 και την τουρκική εισβολή, παρουσιάζοντας αρκετές σχετικές λεπτομέρειες, κάποιες άγνωστες μέχρι τότε.

Με αρκετές λεπτομέρειες παρουσιάζονται τα γεγονότα του πραξικοπήματος την ημέρα της εκδήλωσής του στο βιβλίο του Γιάννη Λάμπρου «*Ιστορία του Κυπριακού. Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008»,* ενώ οι πολυποίκιλες ενέργειες του Μακαρίου για την απόκτηση και στη συνέχεια, τη διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου, καθώς επίσης και οι σχέσεις του Αρχιεπισκόπου με την στρατιωτικό καθεστώς του Ιωαννίδη περιγράφονται εκτενώς και στο «*Κυπριακή Θύελλα: Μακάριος και Σάββας Κωνσταντόπουλος ,* όπου αναλύονται και οι σχέσεις του Μακαρίου με τον εκδότη της ελλαδικής εφημερίδας του *Ελεύθερου Κόσμου* , καθώς επίσης και στο *Makarios: A Biography* του Stanley Mayes. Το βιβλίο του Γρηγόριου Μπονάνου, αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων, «*Η Αλήθεια (21 Απριλίου - 25 Νοεμβρίου – Κυπριακόν)»,* αναφέρεται στον δικό του ρόλο στη διεξαγωγή του πραξικοπήματος κατά την προετοιμασία και ιδιαίτερα στη διεξαγωγή της πραξικοπηματικής ενέργειας, προσπαθώντας και αυτός με τη σειρά του να δικαιολογήσει τις ενέργειές του. Τέλος, οι πληροφορίες που αντλούνται από το άρθρο του Σωτήρη Ριζά «Το πραξικόπημα Ιωαννίδη στον Κύπρο» αφορούν την αμερικανική αδράνεια απέναντι στο αντιμακαριακό πραξικόπημα, αλλά και απέναντι στις τουρκικές εισβολές, ενώ το βιβλίο «*Η Άλλη Πλευρά:Πολιτική Χρονογραφία της εισβολής στην Κύπρον»* του Νεοκλή Σαρρή και το «*Ελληνοτουρκικές σχέσεις»* του Άγγελου Συρίγου, καθιστούν σαφές, πως η χούντα του Ιωαννίδη προσέφερε στην Τουρκία την αφορμή που περίμενε για να εισβάλλει στην Κύπρο.

ΜΕΡΟΣ Α΄

2.1. Το παρασκήνιο των σχέσεων της χούντας του Ιωαννίδη και του Μακαρίου

Η ανατροπή του Παπαδόπουλου τον Νοέμβριο του 1973 από τον ταξίαρχο, Δημήτριο Ιωαννίδη, αναμενόταν να αποδειχθεί μοιραία για την τύχη της νήσου και του Προέδρου της, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Ένα μήνα σχεδόν πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος, η κατάσταση στην Κύπρο συνέχιζε να παραμένει έκρυθμη, με αποτέλεσμα να πραγματοποιούνται συνεχώς βομβαρδισμοί, λεηλασίες και η ευθύνη να αποδίδεται σε στελέχη της ΕΟΚΑ Β΄. Ύστερα από τον θάνατο του Γρίβα, τον Ιανουάριο του 1974, η ΕΟΚΑ Β΄, πέρασε στα χέρια του ταξίαρχου Ιωαννίδη, ο οποίος από την αρχή διακήρυσσε πως ο αγώνας για την ένωση θα συνεχιζόταν προσφέροντάς της κάθε βοήθεια για να συνεχίσει τις ενέργειες κατά του Μακαρίου και των υποστηρικτών της πολιτικής του. Ο Ιωαννίδης ήταν η κινητήρια δύναμη πίσω από την οργάνωση, υποστηρίζοντάς τη με κάθε τρόπο, χρηματοδοτώντας τη, κάτι που δεν πέρασε απαρατήρητο ούτε από τις ΗΠΑ ούτε από τη Βρετανία.[1] Σαν αποτέλεσμα, οι σχέσεις του Μακαρίου με την ΕΟΚΑ Β΄, ήταν αρκετά τεταμένες, η οποία όσο και αν επιθυμούσε να αποτελέσει τη συνέχεια την ηρωικής ΕΟΚΑ και του εθνικού αγώνα της, η μορφή της διέθετε τα χαρακτηριστικά μιας παραστρατιωτικής οργάνωσης χρησιμοποιώντας τρομοκρατικές μεθόδους, ενώ τα στελέχη της συμμετείχαν σε όλες τις φρικτές ενέργειες που εκδηλώθηκαν σε βάρους του Μακαρίου υπό το αίτημα της ένωσης, η ανάμιξή τους όμως τότε συνιστούσε ένα "κοινό" μυστικό, όπως επίσης και η διαρκής επικοινωνία τους με διάφορα στελέχη της Κυπριακής Εθνοφρουράς για την υλοποίηση των σχεδίων της.[2]

---

1 Andreas, Constandinos, *The Cyprus Crisis: Examining the role of the British and American Government's during 1974*, University of Plymouth Press, United Kindom 2012, σ. 116.

2 «Πόρισμα της εξεταστικής επιτροπής για τον "Φάκελο της Κύπρου», Βουλή των Ελλήνων/Βουλή των Αντιπροσώπων, *Φάκελος Κύπρου*, τ. 1, Βουλή των Ελλήνων/Βουλή των Αντιπροσώπων, Αθήνα/Λευκωσία 2018,[στο εξής: *ΦΚ*, τ. 1], σ. 61, 69.

Στα μέσα του Ιουνίου 1974, η αστυνομία της Κύπρου είχε προχωρήσει σε αρκετές συλλήψεις μελών της ΕΟΚΑ Β΄ και στην ανακάλυψη αρκετής ποσότητας παράνομων όπλων και πυρομαχικών κρυμμένων στα κρησφύγετά τους, επιτυχία που χαροποίησε ιδιαίτερα τον Μακάριο οδηγώντας τον στην πεποίθηση, πως θα μπορούσε να θέσει ένα τέλος στην παρανομία που υπήρχε στην Κύπρο εξαιτίας της ΕΟΚΑ Β΄.[3] Σαν αποτέλεσμα αυτών των επιτυχιών, αρκετές οργανώσεις της Κύπρου πραγματοποίησαν συγκεντρώσεις, στις οποίες εξέδωσαν ψήφισμα για να καταδικάσουν τη βία και την τρομοκρατία που επικρατούσε στη νήσο τότε, αλλά και να φανερώσουν εκ νέου την υποστήριξή τους στον Μακάριο για τον αγώνα του. Σε αυτές τις συγκεντρώσεις παρευρέθη και ο Αρχιεπίσκοπος, προκειμένου να εμψυχώσει τον κυπριακό λαό και να τους καθησυχάσει πως επρόκειτο να πράξει ό,τι ήταν απαραίτητο για να επιστρέψει η ηρεμία στην Κύπρο, *«...η βία και η τρομοκρατία δεν πρέπει να περάσουν, και δε θα περάσουν...»*, διακήρυσσε ο Μακάριος με τα πλήθη να ζητωκραυγάζουν.[4]

Λίγες ημέρες αργότερα, η κυπριακή κυβέρνηση ανακοίνωσε πως θα προχωρήσει σε μέτρα εκκαθάρισης της εσωτερικής κατάστασης της νήσου, όπως η μείωση της στρατιωτικής θητείας από δύο χρόνια σε έναν χρόνο, και η μείωση του αριθμού των αξιωματικών της Εθνοφρουράς, με σκοπό να θέσει ένα τέλος στην τρομοκρατία που είχε αρχίσει να κατακλύζει τη νήσο.[5]Ο Μακάριος παρατηρώντας όλες τις στρατευμένες κινήσεις που πραγματοποιούνταν σε βάρος του, υποκινούμενες από το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών, προχώρησε και σε μία άλλη κίνηση που προκάλεσε την οργή του Ιωαννίδη. Μέχρι και το 1974, η επιλογή των δοκίμων εφέδρων αξιωματικών, οι οποίοι θα στελέχωναν την Εθνική Φρουρά, βρισκόταν στη δικαιοδοσία του Γενικού Επιτελείου της Εθνοφρουράς, όμως ο Μακάριος συνειδητοποίησε, πως πλέον η επιλογή τους γινόταν με κριτήρια αντιμακαριακού τύπου και με βάση την προθυμία εξυπηρέτησης των χουντικών σχεδίων σε βάρος του ιδίου. Έτσι, η Κυπριακή Κυβέρνηση, εκείνη τη φορά, δεν αποδέχθηκε τους προτεινόμενους αξιωματικούς από το Επιτελείο. Το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών προσπάθησε να μεταπείσει τον Μακάριο, χωρίς όμως να το επιτύχει, καθώς ο Αρχιεπίσκοπος ήταν αποφασισμένος.[6]

3 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 16.06.1974.
4 *Ελευθερία*, Λάρισα, 20.06.1974.
5 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 29.06.1974.
6 Νίκος, Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία: Κύπρος 1960-1974*, τ.2, Εστία, Αθήνα 1985, σ. 353-358.

Ύστερα και από αυτό το γεγονός, οι πληροφορίες για την πιθανότητα ενός πραξικοπήματος πλήθαιναν συνεχώς καταφθάνοντας και στον ίδιο τον Μακάριο, ο οποίος έμοιαζε να πίστευε πως τίποτα κακό δε θα του συνέβαινε, επηρεαζόμενος και από τις επιτυχίες των σωμάτων ασφαλείας, τα οποία είχαν ανακαλύψει αρκετά όπλα και είχαν συλλάβει αρκετούς από τους καταζητούμενους της ΕΟΚΑ Β΄. *«Εμένα δεν με πιάνουν οι σφαίρες»*, έλεγε ο Αρχιεπίσκοπος, σε συνομιλία του με τον Νίκο Κρανιδιώτη στην Αρχιεπισκοπή, ενώ για τις επιτυχίες παρουσιαζόταν ιδιαίτερα ικανοποιημένος και πεπεισμένος, πως θα μεταβάλουν την κατάσταση προς όφελός του. Παράλληλα ο Μακάριος φρόντιζε να καταστήσει σαφές και να διακηρύσσει δημοσίως, όποτε του δινόταν η ευκαιρία, πως η παράνομη δράση της ΕΟΚΑ Β΄ είχε σκοπό να πλήξει την ανεξαρτησία της Κύπρου, υποκινούμενη από τη χούντα των Αθηνών, «*...απειλή κατά της ανεξαρτησίας της Κύπρου αποτελούν και οι δραστηριότητες της τρομοκρατικής οργανώσεως ΕΟΚΑ Β΄, η οποία έχει τις ρίζες και τις πηγές τροφοδοσίας εκτός της Κύπρου...».*[7] Επιπλέον, γνώριζε πως ο πραγματικός σκοπός της ΕΟΚΑ Β΄ δεν ήταν πλέον η ένωση με την Ελλάδα, αλλά η εξόντωση του ιδίου, όπως επίσης και πως προς τον ίδιο στόχο κινούνταν και οι Ελλαδίτες Αξιωματικοί της Εθνικής Φρουράς και η ΕΛΔΥΚ. Συγκεκριμένα ο Μακάριος διακήρυσσε «*...αυτοί κατευθύνουν την εκστρατεία εναντίον μου. Δίνουν κατεύθυνση στον αντιμακαριακό τύπο, τον οποίο χρηματοδοτούν, γράφουν πολλά από τα υβριστικά εναντίον μου άρθρα και σημειώματα, ανοίγουν τις αποθήκες, για να προμηθεύεται ελεύθερα οπλισμό η ΕΟΚΑ Β΄...»*[8] Ο Μακάριος είχε επίγνωση της έντονης λογοκρισίας που ασκούσε στον ελλαδικό Τύπο ο Ιωαννίδης, προκειμένου να στρέψει την κοινή γνώμη εναντίον του διαστρεβλώνοντας γεγονότα μέσω της στρατευμένης αρθρογραφίας. Τέτοιου είδους δηλώσεις φυσικά αποσιωπούνταν από τις ελλαδικές εφημερίδες.

Δεν ήταν η πρώτη φορά φυσικά που οι σχέσεις του Μακαρίου με τη χούντα των Αθηνών δοκιμάστηκαν, καθώς κατά τη διάρκεια της επταετίας είχαν οργανωθεί αρκετές συνωμοσίες σε βάρος του Αρχιεπισκόπου είτε όταν επικεφαλής ήταν ο Παπαδόπουλος είτε, όταν το 1974, ανέλαβε ο Ιωαννίδης. Όλες οι οργανωμένες αυτές προσπάθειες απέβλεπαν στην πολιτική εξόντωση του Μακαρίου, ακόμη και στη φυσική του εξόντωση, όπως το 1970, όταν πραγματοποιήθηκε απόπειρα δολοφονίας σε βάρος του Αρχιεπισκόπου στη Λευκωσία με την ένοπλη επίθεση κατά του ελικοπτέρου του. Ούτε η πιθανότητα ενός

7 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 02.07.1974.
8 Κρανιδιώτης, ό.π., σ.331-335.

πραξικοπήματος σε βάρος του Μακαρίου παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1974, οπότε και υλοποιήθηκε κιόλας, αντίθετα είχε προετοιμαστεί ένα σχέδιο πραξικοπήματος και το 1972, με πρωταγωνιστές τον τότε διοικητή της ΕΛΔΥΚ, Παύλο Παπαδάκη και τον κουμπάρο του Ιωαννίδη, Ανδρέα Κονδύλη, χωρίς τελικά να προχωρήσουν στην εφαρμογή του σχεδίου. Η απέχθεια που αισθανόταν το χουντικό καθεστώς προς τον Μακάριο ήταν τεράστια, κυρίως επειδή ο Αρχιεπίσκοπος ήταν υπέρ της ανεξαρτησίας της Κύπρου, καθώς αυτή θεωρούσε ως την "εφικτή" λύση, ενώ η στρατιωτική κυβέρνηση επέμενε πως η μοναδική λύση ήταν η ένωσή της με την Ελλάδα. "Αγκάθι" στις σχέσεις τους όμως αποτελούσε και η καλή σχέση που παρουσίαζε να έχει ο Μακάριος με τους κομμουνιστές, σχέση για την οποία επικρίθηκε αρκετά.[9]

9 ΦΚ, τ.1,ό.π., σ. 60.

2.2. Η επιστολή του Μακαρίου προς τον Φαίδωνα Γκιζίκη

Στις 2 Ιουλίου του 1974, ο Μακάριος αποφάσισε να αποστείλει μία επιστολή προς την ελληνική κυβέρνηση, η οποία παραδόθηκε στις 3 Ιουλίου από τον Κύπριο πρεσβευτή, Νίκο Κρανιδιώτη, στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Φαίδωνα Γκιζίκη. Η επιστολή του Αρχιεπισκόπου, η οποία αποτέλεσε και την πρώτη δημόσια, ευθεία επίθεση κατά του στρατιωτικού καθεστώτος, μεταξύ άλλων, έκανε λόγο για την εγκληματική δράση της ΕΟΚΑ Β΄ και του Γρίβα σε βάρους του ιδίου, μία δράση η οποία εμφανιζόταν κεκαλυμμένη υπό τον μανδύα της ένωσης. Ανέφερε επίσης, ο Μακάριος, πως η βοήθεια που προσέφερε η ελληνική χούντα προς την ΕΟΚΑ Β΄, ειδικά μετά τον θάνατο του Γρίβα, ήταν πρόδηλη, όμως η συνεργασία ανάμεσα στα δύο καθεστώτα αποτελούσε ένα είδος «*επιτακτικής ανάγκης»*, παρόλο που καθιστούσε σαφές πως ο ίδιος δεν έτρεφε μεγάλη συμπάθεια προς τα στρατιωτικά καθεστώτα. Επιπρόσθετα, στην επιστολή του ο Μακάριος δε δίστασε να κατηγορήσει ευθέως την ελληνική κυβέρνηση, η οποία βρισκόταν κάτω υπό τον πλήρη έλεγχο του "αόρατου" δικτάτορα, πως προσπαθούσε με συνωμοσίες και άλλες παράνομες ενέργειες να τον απομακρύνει και, όπως χαρακτηριστικά ανέφερε και ο ίδιος, *«εις την προσπάθειαν διαλύσεως της κρατικής υποστάσεως της Κύπρου, μεγάλη είναι η ευθύνη της Ελληνικής Κυβερνήσεως»*, αλλά παρόλα αυτά, ο ίδιος ήταν διατεθειμένος να συνεχίσει την προσπάθεια συνεργασίας μαζί τους προκειμένου να διαφυλαχθεί το εθνικό συμφέρον.[10]

Η επιστολή του Μακαρίου προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις στην ελληνική πλευρά δημιουργώντας εκ νέου αφορμή για αρνητικούς σχολιασμούς σε βάρος του Αρχιεπισκόπου. Ο Ανδρουτσόπουλος δεν έκρυψε τη δυσαρέσκειά του από την παραδοχή του Μακαρίου στην επιστολή πως τα στρατιωτικά καθεστώτα δεν ήταν της αρεσκείας του εξαπολύοντας σωρεία κατηγοριών σε βάρος του. Θεωρούσε πως ο Μακάριος διακατεχόταν από *"συμπλέγματα προσωπικής και πολιτικής ανασφάλειας"* , καθώς επίσης και πως η επιμονή του για την Εθνική Φρουρά ήταν εκείνη που έβαζε σε κίνδυνο την εθνική ενότητα, ενώ οι Έλληνες ενεργούσαν με γνώμονα αυτή, δίνοντάς της τεράστια σημασία. Ακόμη, και για τις εγκληματικές δράσεις της ΕΟΚΑ Β' , για τις οποίες έκανε λόγο ο

10 Στο ίδιο, σ.62-65.

Μακάριος, ο Ανδρουτσόπουλος ισχυριζόταν πως τα λεγόμενα του Αρχιεπισκόπου περιείχαν αρκετή δόση υπερβολής, ενώ ήταν βέβαιος και δήλωνε χαρακτηριστικά πως *«...τα θεματικά επιτεύγματα της Επαναστατικής Επταετίας είχαν προκαλέσει την μήνιν του πολιτικού επαγγελματισμού...»* του Μακαρίου.[11] Στον ελλαδικό Τύπο δημοσιεύτηκε μόνο το γεγονός πως ο Μακάριος απέστειλε μία επιστολή προς τον Φαίδωνα Γκιζίκη χωρίς όμως να δημοσιευτεί το περιεχόμενό της , το οποίο θεωρήθηκε απόρρητο.[12]

Επιπλέον, η επιστολή του Μακαρίου στάθηκε η αφορμή για να διακηρύσσουν ακράδαντα οι άνθρωποι της χούντας, πως ο Μακάριος διέθετε τρομερή αδιαλλαξία και ειδικά απέναντι στο στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών. Ειδικά ο Ανδρουτσόπουλος ισχυριζόταν πως ο Αρχιεπίσκοπος δεν παρουσίαζε καμία πρόθεση να συζητήσει με την ελληνική πλευρά, ενώ η Ελλάδα επεδίωκε συνεχώς μία συνάντηση μαζί του, με τον Πρωθυπουργό μάλιστα να χρησιμοποιεί ως δίαυλο επικοινωνίας ακόμη και τον Σάββα Κωνσταντόπουλο, εκδότη της εφημερίδος *Ελεύθερος Κόσμος*, με τον οποίο ο Μακάριος διατηρούσε φιλικές σχέσεις, χωρίς καμία όμως επιτυχία. Ενώ, για τον Ανδρουτσόπουλο, η άρνηση συνεννόησης και η αδιαλλαξία του Μακαρίου ήταν δεδομένη, εντούτοις δεν αποδεχόταν πως στην οικία του πραγματοποιούνταν συζητήσεις περί ανατροπής του Αρχιεπισκόπου, αναφερόμενος πως οι συζητήσεις περιελάμβαναν θέματα "κοινωνικού χαρακτήρα".[13]Ο Κωνσταντόπουλος συναντήθηκε με τον Μακάριο μία εβδομάδα πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος, και με τον στενό συνεργάτη του Αρχιεπισκόπου, Ανδρέα Αζίνα, όπου στο τέλος της συνάντησής τους, ο Κωνσταντόπουλος προειδοποίησε τον Αζίνα, *«Εσείς να προσέχετε. Να προσέχετε τον αρχιεπίσκοπο. […] Εσείς όμως να λάβετε τα μέτρα σας. Να έχετε τα μάτια σας ανοικτά».* Ύστερα από τα τραγικά γεγονότα της 15ης Ιουλίου, ο Μακάριος σε επιστολή του προς τον Κωνσταντόπουλο την 1η Σεπτεμβρίου 1974, αναφέρθηκε σε αυτή την προειδοποίηση λέγοντας μεταξύ άλλων *«Όλως ιδιαιτέρως εξετίμησα την προσπάθειά σας όπως προλάβητε τα θλιβερά γεγονότα της 15ης Ιουλίου»*.[14]

Και ενώ οι "ψίθυροι" για πιθανό πραξικόπημα σε βάρος του Μακαρίου από τη χούντα του Ιωαννίδη συνεχώς αυξάνονταν, τα μέλη της στρατιωτικής κυβέρνησης των Αθηνών όχι μόνο αρνιόταν αυτή τη πιθανότητα, αλλά έσπευσαν να διακηρύσσουν την εκτίμηση που

11 Αδαμάντιος, Ανδρουτσόπουλος, *Η μαρτυρία ενός πρωθυπουργού*, Το Οικονομικόν, Αθήνα 1993, σ.240-248.

12 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 05.07.1974.

13 Ανδρουτσόπουλος, ό.π., σ. 253-257.

14 Γιώργος Α. Λεονταρίτης, *Κυπριακή Θύελλα: Μακάριος και Σάββας Κωνσταντόπουλος*, Καστανιώτης, Αθήνα 2020, σ. 133-134, 145.

έτρεφαν προς τον Μακάριο και να καθησυχάζουν την κυπριακή πλευρά, *«...η Κυβέρνηση των Αθηνών τρέφει βαθύτατο σεβασμό προς το πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου, και υποστηρίζει πλήρως την πολιτική του..»*, διαβεβαίωνε ο Γκιζίκης τον Κρανιδιώτη στις 3 Ιουλίου, ημέρα που παρέλαβε και την επιστολή του Αρχιεπισκόπου.[15] Ενώ μόλις τρεις ημέρες αργότερα, ο Ευάγγελος Αβέρωφ, σε επίσκεψή του στη Πρεσβεία, επιβεβαίωσε στον Κρανιδιώτη τις υποψίες που είχε και ο ίδιος, πως στην Κύπρο θα πραγματοποιηθεί πραξικόπημα και μάλιστα πολύ σύντομα. Μέχρι σχεδόν και την τελευταία στιγμή, το στρατιωτικό καθεστώς επιθυμούσε να δείχνει πως δε σχεδίαζε τίποτε σε βάρος του Αρχιεπισκόπου, γι' αυτό και ο Ιωαννίδης στις 13 Ιουλίου, δύο ημέρες πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος, είχε συγκαλέσει μια σύσκεψη στο Αρχηγείο των Ενόπλων Δυνάμεων, προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις σχετικά με την πρόταση του Μακαρίου για την απομάκρυνση των Ελλήνων αξιωματικών από την Εθνική Φρουρά, αλλά και την απόφασή του για τη μείωση της στρατιωτικής θητείας. Προτού ληφθούν τελικά κάποιες αποφάσεις, η σύσκεψη αναβλήθηκε, υποτίθεται, για δύο ημέρες αργότερα, την 15η Ιουλίου, με σκοπό ο Τύπος να στρέψει το ενδιαφέρον του στη σύσκεψη και να παραπλανηθεί η κοινή γνώμη σχηματίζοντας την άποψη πως τίποτα ύποπτο δε συνέβαινε, προκειμένου έτσι να μην φανερωθεί το σχέδιο του πραξικοπήματος.[16]

15 Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 371-374.
16 *Ελευθερία*, Λάρισα, 14.07.1974.

2.3. Η στιγμή της ανατροπής του Μακαρίου

Το πρωί της 15ης Ιουλίου του 1974 ξημέρωνε μία από τις δραματικές σελίδες της νεότερης ελληνοκυπριακής ιστορίας, η οποία θα αποτελούσε την απαρχή για μία πληθώρα δεινών, που θα ακολουθούσαν στη συνέχεια. Η έναρξη του πραξικοπήματος πραγματοποιήθηκε στις 8:17 π.μ., όταν ο ταξίαρχος Μιχαήλ Γεωργίτσης, έδωσε το σήμα για την έναρξη της επιχείρησης με το συνθηματικό *« Αλέξανδρος εισήχθη νοσοκομείον»* . Τη στιγμή που ξεκίνησαν οι πυροβολισμοί, ο Μακάριος είχε δεχθεί στο Προεδρικό Μέγαρο 30 Έλληνες Ορθόδοξους μαθητές από το Κάιρο, τους οποίους και προσπαθούσε να καθησυχάσει στη διάρκεια της επίθεσης. Παρέμειναν για λίγα λεπτά μέσα στα κτίριο, αλλά εν τέλει, αναγκάστηκαν να απομακρυνθούν, καθώς το Μέγαρο είχε ξεκινήσει να κατακλύζεται στις φλόγες. Ο Μακάριος κατόρθωσε να διαφύγει μαζί με τον βοηθό του, Νίκο Θρασύβουλο, τον ανιψιό του, Ανδρέα Νεοφύτου, και τον σωματοφύλακά του, Ανδρέα Ποταμάρη. Κατά τη διαφυγή τους, ο Αρχιεπίσκοπος αποχωρίστηκε τα εκκλησιαστικά του ρούχα και επιβιβάστηκε σε ένα αυτοκίνητο προς το χωριό Κλερού, λίγο έξω από τη Λευκωσία, ύστερα στη Μονή Κύκκου, και στη συνέχεια στην Πάφο. Όσο και αν επιθυμούσε να παραμείνει στο νησί και να ενισχύσει τις δυνάμεις που αντιστέκονταν ακόμη στο όνομά του, εντούτοις πολύ γρήγορα συνειδητοποίησε πως κάτι τέτοιο θα ήταν εξαιρετικά επικίνδυνο για τη ζωή του και για το μέλλον της Κύπρου.[17]

Η είδηση της ανατροπής του Μακαρίου εμφανίστηκε στα πρωτοσέλιδα των ελλαδικών εφημερίδων μία ημέρα μετά την εκδήλωση της πραξικοπηματικής ενέργειας παραθέτοντας την είδηση σχεδόν ασχολίαστα με τίτλους όπως *"Ανετράπη ο Μακάριος – Πρόεδρος ο κ. Σαμψών*[18] ή *"Κυβερνητική ανατροπή έγινε χθες στην Κύπρο"*[19] , ωστόσο σύγχυση επικρατούσε, προκειμένου να εξευρεθούν έγκυρες πληροφορίες σχετικά με τα γεγονότα αλλά και με την τύχη του Αρχιεπισκόπου, η οποία μέχρι εκείνη τη στιγμή παρέμενε άγνωστη. Τεράστια σύγχυση επικρατούσε φυσικά και στη νήσο, καθώς αρχικά, μεταδιδόταν από ραδιοφωνικούς σταθμούς η είδηση θανάτου του Αρχιεπισκόπου. Οι επαναστατικές δυνάμεις προσπαθούσαν να εξουδετερώσουν το Εφεδρικό Σώμα, το οποίο αποτελούνταν αποκλειστικά από πιστούς του Μακαρίου, μάχες διεξάγονταν σε Λευκωσία,

17 Constandinos, ό.π., σ. 148-151.
18 *Ελευθερία*, Λάρισα, 16.07.1974.
19 *Τα Νέα*, Αθήνα, 16.07.1974.

Λάρνακα και Λεμεσό, καθώς επίσης απαγορεύτηκε και η κυκλοφορία σε όλο το νησί με εντολή όποιος παραβίαζε την απαγόρευση να πυροβολείται πάραυτα. Ύστερα όμως από λίγες ώρες η είδηση θανάτου του Μακαρίου είχε διαψευσθεί και είχε γίνει πλέον γνωστό, πως ο ίδιος είχε καταφύγει με αγγλικό αεροπλάνο από τις βρετανικές βάσεις προς την Πάφο για να μεταβεί στη συνέχεια, στη Μάλτα, όπου και πραγματοποίησε μία διανυκτέρευση, ύστερα από αρκετές πιέσεις, μέχρι την επόμενη ημέρα το πρωί, οπότε και μετέβη στο Λονδίνο, μέχρι να οδηγηθεί στη Νέα Υόρκη.[20]

Ο σχεδιασμός για την επίθεση κατά του Προεδρικού Μεγάρου, μεταξύ άλλων, περιλάμβανε και τον αποκλεισμό της δυτικής πλευράς, απ' όπου εν τέλει, διέφυγε ο Μακάριος. Η πλευρά αυτή βρισκόταν στη δικαιοδοσία ανδρών του 9ου Τακτικού Συγκροτήματος, δύο διμοιριών της ΕΛΔΥΚ και αρμάτων της 23ης Επιλαρχίας Μέσων Αρμάτων (ΕΜΑ). Ο διοικητής όμως του 3ου Λόχου του Εφεδρικού Σώματος κατάφερε να εξουδετερώσει τις απειλές αυτές και επί της ουσίας να ανοίξει τον δρόμο για τη διαφυγή του Αρχιεπισκόπου. Η αντίσταση τερματίστηκε στις 9:30, όταν το Μέγαρο είχε ήδη πιάσει φωτιά, με την ευμενή όμως εξέλιξη, πως τουλάχιστον ο Μακάριος είχε κατορθώσει να διασωθεί και να διαφύγει από εκεί ζωντανός.[21] Τα άρματα που εμφανίστηκαν ξαφνικά μπροστά στο Μέγαρο αιφνιδίασαν τη Προεδρική Φρουρά με τους πυροβολισμούς τους, η οποία όσο σκληρά και αν πολέμησε, τα τανκς αποδείχτηκαν πιο ισχυρά από την ίδια. Οι περισσότεροι, τραυματισμένοι ή μη, διέφυγαν μόλις η αντίστασή τους κάμφθηκε με λίγους μόνο αιχμάλωτους από τις επαναστατικές δυνάμεις.[22] Όταν ο Μακάριος έφτασε στις αγγλικές βάσεις ζήτησε από τον στρατηγό, Prem Chand, να θέσει σε εφαρμογή την επιχείρηση Skylark, ένα σχέδιο έκτακτης ανάγκης, το οποίο υπήρχε από το 1968, όταν η Βρετανία παρείχε διαβεβαιώσεις στον Αρχιεπίσκοπο για την προσωπική του ασφάλεια. Ύστερα από συζητήσεις μεταξύ του Πρωθυπουργού της Βρετανίας, Ουίλσον, και του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών Κάλλαχαν, δόθηκε η απαραίτητη άδεια, προκειμένου η επιχείρηση να τεθεί σε εφαρμογή, αλλά θα έπρεπε να διατηρηθεί μυστική, όσο ήταν εφικτό, μέχρι να διαφύγουν τον κίνδυνο. Γι΄ αυτόν τον λόγο, το αεροπλάνο

20 *Τα Νέα*, Αθήνα, 16.07. 1974.

21 Γιάννης Κ. Λάμπρου, *Ιστορία του Κυπριακού. Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008*, Εκδ. Πάργα, Αθήνα 2008, σ. 469-472.

22 Σόλων Νεοκ., Γρηγοριάδης, Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974, τ.12, Εκδ. Χ.Κ. Τεγόπουλος, Αθήνα 2011, σ. 150-151.

πραγματοποίησε μια μικρή παράκαμψη, σαν να ξεκίνησε από τη Λευκωσία, προκειμένου να παραπλανήσει και να μην κινήσει υποψίες.[23]

Το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου εκδηλώθηκε με την πρόφαση, πως με αυτόν τον τρόπο η Κύπρος θα κατόρθωνε να αποφύγει τον εμφύλιο πόλεμο. Ο ραδιοφωνικός σταθμός της Λευκωσίας, κυριευμένος από τις πραξικοπηματικές δυνάμεις, μετέδιδε πως η ανατροπή του Μακαρίου καθίστατο αναγκαία, προκειμένου να "λυτρώσει" τον κυπριακό λαό από τις ανωμαλίες διακυβέρνησης του Αρχιεπισκόπου. Η Εθνική Φρουρά είχε πλέον εξουδετερώσει κάθε αντίσταση στο νησί και δεσμευόταν να αποκαταστήσει την έννομη τάξη και να επαναφέρει την ασφάλεια στην Κύπρο σε αρκετά σύντομο χρονικό διάστημα. Το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου μπορεί να στέφθηκε με επιτυχία, όμως ο ίδιος παρόλο που περικυκλώθηκε και από ξηρά και από θάλασσα, κατόρθωσε να μεταβεί στην αγγλική βάση Ακρωτήρι και να διαφύγει από εκεί ζωντανός, παρόλο που το αεροπλάνο του πυροβολήθηκε από την Εθνική Φρουρά εκτενώς. Όταν η είδηση πως ο Μακάριος δεν είχε δολοφονηθεί, έφτασε στα αυτιά των Κυπρίων, η ελπίδα τους είχε ξεκινήσει να αναθερμαίνεται, καθώς ο εκλεγμένος Πρόεδρος από τον κυπριακό λαό, μπορεί να είχε μόλις ανατραπεί, αλλά παρέμενε ακόμη ζωντανός και μαζί με εκείνον και η ελπίδα του ίδιου του λαού.[24] Τα λόγια του Μακαρίου *«Κυπριακέ λαέ! Αναγνωρίζεις αυτή τη φωνή. Γνωρίζεις ποιος μιλάει...Είμαι εγώ, ο Μακάριος.[...]Δεν είμαι νεκρός, όπως ήθελε η χούντα στην Αθήνα και οι εκπρόσωποί της εδώ»* , έστω και για λίγο λειτούργησαν σα βάλσαμο στις ψυχές των κυπρίων.[25]

Τις πρώτες ώρες του δράματος, αναστάτωση επικρατούσε και σε διεθνές επίπεδο. Σε πρώτο στάδιο, το μόνο που είχε επιβεβαιωθεί, ήταν οι πυροβολισμοί στη Λεμεσό και στη Λευκωσία. Ύστερα από την επίθεση στο Προεδρικό Μέγαρο ζήτημα τεράστιας σημασίας αποτελούσε η κατάληψη του αεροδρομίου της Λευκωσίας, το οποίο καταλήφθηκε μόλις μία ώρα αργότερα από δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ, καθώς επίσης και η κατάληψη του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (ΡΙΚ), το οποίο χρησιμοποιήθηκε εκτενώς από τους πραξικοπηματίες ως όργανο προπαγάνδας για τη μετάδοση της είδησης του θανάτου του Μακαρίου, γνωρίζοντας πως μία τέτοια εξέλιξη θα έκαμπτε γρηγορότερα την αντίσταση στο νησί.[26] Οι ελλαδικές εφημερίδες μετέδιδαν πως μέχρι και τις πρώτες ώρες του

23 Constandinos, ό.π., σ. 160.
24 *Τα Νέα*, Αθήνα, 16.07. 1974.
25 Stanley, Mayes, *Makarios: A Biography*, The Macmillan Press LTD, London 1981, σ. 238.
26 Λάμπρου, ό.π., σ. 472-473.

δράματος είχαν ήδη συλληφθεί από την Εθνοφρουρά ή παραδοθεί, καθώς η αντίσταση αποδεικνύονταν μάταια, περισσότερα από 1200 άτομα του Εφεδρικού Σώματος, γεγονός που θεωρήθηκε ως επιτυχία για τις κυπριακές ένοπλες δυνάμεις και την εξέλιξη της πραξικοπηματικής ενέργειας.[27] Ο ραδιοσταθμός της Πάφου, πιστός στον Μακάριο, πριν ακόμη καταλυθεί και αυτός ολοκληρωτικά, έκανε έκκληση στις ξένες δυνάμεις να επέμβουν μεταδίδοντας συνθήματα όπως *"Δε θα περάσει ο φασισμός"*, *"Ζήτω η Δημοκρατία"*, *"Ο Μακάριος Ζει"*, *"Το χώμα αυτό είναι δικό μας"*, ενώ αντίθετα, ο ραδιοσταθμός του νέου καθεστώτος μετέδιδε, πως το θέμα αποτελεί καθαρά ελληνική υπόθεση, γι' αυτό και κάθε ξένη επέμβαση θα ήταν καταδικαστέα. Ο ραδιοσταθμός του Λονδίνου μετέδιδε διαρκώς ειδήσεις που αφορούσαν συμπλοκές σε Λεμεσό, Αμμόχωστο και στα περίχωρα της Λευκωσίας, με αποτέλεσμα η κατάσταση στο νησί να αυξάνει συνεχώς την ανησυχία της Βρετανίας, η οποία έσπευσε να υπενθυμίσει στην Ελλάδα και την Τουρκία τη Συμφωνία της Ζυρίχης σχετικά με την εγγύηση της Κυπριακής Ανεξαρτησίας.[28]

Όταν μεταδόθηκε η είδηση θανάτου του Μακαρίου, οι πραξικοπηματίες είχαν την ευκαιρία να κάνουν λόγο για διπλή επιτυχία, όχι μόνο για την πολιτική του εξόντωση αλλά και για τη φυσική. Τουλάχιστον η δεύτερη διαψεύστηκε λίγη ώρα αργότερα από το διάγγελμα του ίδιου του Μακαρίου από τον ραδιοφωνικό σταθμό της Πάφου, όπου εκτός του ότι διακήρυσσε πως ήταν ακόμη ζωντανός, κατήγγειλε δημοσίως τους πραξικοπηματίες για τη φρικτή ενέργειά τους. Ο Κομπόκης μάλιστα ισχυρίστηκε πως ο Ιωαννίδης σε μία συνομιλία μαζί του, του ζήτησε να σχεδιάσει έναν καλά οργανωμένο τρόπο διαφυγής του Αρχιεπισκόπου, αφού εκείνος γνώριζε καλά το Προεδρικό Μέγαρο, δείχνοντας έτσι, πως ο Ιωαννίδης δεν αποσκοπούσε στη δολοφονία του Μακαρίου κατά τη διεξαγωγή του πραξικοπήματος. Το σχέδιο περιλάμβανε δύο μέρη, το πρώτο αποσκοπούσε στη διαφυγή του Μακαρίου και το δεύτερο, στη μη παραμονή του στην Κύπρο. Γι΄ αυτό, και ο Κομπόκης άφησε ελεύθερη μόνο μία πλευρά, η οποία οδηγούσε σε έναν δρόμο με κατεύθυνση το Τρόοδος, ο οποίος με τη σειρά του κατέληγε είτε στην Πάφο είτε στις αγγλικές βάσεις του Ακρωτηρίου, επιμένοντας έτσι, πως η διαφυγή του Μακαρίου ήταν μέρος του σχεδίου.[29] Βέβαια ο ισχυρισμός αυτός του Κομπόκη έρχεται σε πλήρη αντίθεση

27 *Ελευθερία*, Λάρισα, 17.07.1974.

28 *Το Βήμα*, Αθήνα, 16.07.1974.

29 Κατάθεση Κωνσταντίνου Κομπόκη στην εξεταστική επιτροπή για τον «Φάκελο της Κύπρου», Βουλή των Ελλήνων/Βουλή των Αντιπροσώπων, *Φάκελος Κύπρου*, τ. 3, Βουλή των Ελλήνων/Βουλή των Αντιπροσώπων, Αθήνα/Λευκωσία 2018 [στο εξής: *ΦΚ*, τ. 3], 166-173, 246, 251-252.

με την έκθεση του αρχηγού της αεροπορίας αντιπτεράρχου Παπανικολάου, προς τον Καραμανλή, ο οποίος μεταξύ άλλων, ανέφερε πως παρατήρησε ιδιαίτερη ανησυχία στον Ιωαννίδη, προερχόμενη από την αντίσταση που εκδήλωσε το νησί της Πάφου, αλλά και από τη διαφυγή του Μακαρίου.[30]

Οι ελλαδικές εφημερίδες για το γεγονός του πραξικοπήματος έγραψαν μόλις μία ημέρα μετά, ενώ το πραξικόπημα είχε ήδη εκδηλωθεί τις πρωινές ώρες της 15ης Ιουλίου, αλλά και τις επόμενες ημέρες συνέχιζαν να παρουσιάζουν και να σχολιάζουν την κατάσταση στη νήσο με τον δικό τους τρόπο. Μόλις δύο ημέρες από την ανατροπή του Μακαρίου, ο ελλαδικός Τύπος διακήρυσσε την πλήρως ελεγχόμενη κυπριακή ζωή από τις ένοπλες δυνάμεις, με τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων να σημειώνουν πως *"Ο Στρατός ελέγχει ολόκληρον την νήσον"*[31] και πως *"Επαγιώθη η κατάστασις εις Κύπρον"*.[32] Ενώ την αμέσως επόμενη ημέρα, δηλαδή συνολικά μόλις τρεις ημέρες από την αναγκαστική φυγή του νόμιμου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας από το νησί, τα πρωτοσέλιδα του ελλαδικού Τύπου (παρα)πληροφορούσαν πως η έκρυθμη κατάσταση στην Κύπρο αποτελούσε πλέον παρελθόν, πως *"Ο κανονικός ρυθμός ζωής επανελήφθη"*[33] και πως επικρατούσε *"Ηρεμία εις την Κύπρον"*, κάτι που φυσικά ουδεμία σχέση είχε με την πραγματικότητα .[34]

30 Γρηγοριάδης, ό.π., σ. 170.
31 *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 17.07.1974.
32 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 17.07.1974.
33 *Τα Νέα*, Αθήνα, 18.07.1974.
34 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 18.07.1974.

2.4. Η ορκωμοσία του Νίκου Σαμψών

Στον ελλαδικό Τύπο δημοσιεύονταν συνεχώς οι ανακοινώσεις της Εθνοφρουράς, πως η κατάληψη της εξουσίας της Κύπρου από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, μόνο ως λυτρωτική μπορούσε να χαρακτηρισθεί, ενώ επίσης προβαλλόταν πως η κυβέρνηση του Μακαρίου ήταν εκείνη που δημιουργούσε διαρκώς προβλήματα στο νησί, εξαιτίας του προσωποπαγούς χαρακτήρα της και της επιμονής του Μακαρίου να εξυπηρετεί μόνο τα προσωπικά του συμφέροντα, με αποτέλεσμα η διακυβέρνησή του να μην αποτελεί συμφέρουσα για την Κύπρο. Οι ελλαδικές εφημερίδες φρόντιζαν να τονίζουν σε τεράστιο βαθμό την κερδοφόρα "λύση" του πραξικοπήματος και τα οφέλη που θα προσφέρει στο νησί καταδικάζοντας το καθεστώς του Μακαρίου. Παράλληλα, η Εθνοφρουρά ανακοίνωνε πως είχε εξουδετερώσει πλήρως την αντίσταση της Αρχιεπισκοπής, με αποτέλεσμα να παραδοθούν 942 άτομα στις αρχές. Ύστερα από την είδηση της ανατροπής του Μακαρίου, και ενώ ήδη το ΝΑΤΟ προσπαθούσε να μετριάσει την ένταση ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία λόγω της διαφωνίας τους για το Αιγαίο, ο Γενικός Γραμματέας της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, Γιόζεφ Λούνς, ζήτησε από τις δύο χώρες να διαχειρισθούν την υπόθεση με μετριοπάθεια και αυτοσυγκράτηση, αποφεύγοντας μάλιστα το ΝΑΤΟ, τις πρώτες ώρες του δράματος, να ανακοινώσει επίσημα την πραξικοπηματική ενέργεια, προκειμένου να αποφευχθεί όσο το δυνατόν περισσότερο η αύξηση της ήδη υπάρχουσας έντασης.[35]

Η Εθνοφρουρά με διάγγελμά της έκανε γνωστό πως το κράτος του Μακαρίου είχε πλέον καταλυθεί. Στη συνέχεια, αναγγέλθηκε από τον Τύπο, πως στις 4:30 μ.μ. νέος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας ορκίστηκε ο Νίκος Σαμψών, ενώ λίγη ώρα αργότερα, στις 5:00 μ.μ., οι κυπριακές ένοπλες δυνάμεις διόρισαν ως Τοποτηρητή της Αρχιεπισκοπής της Κύπρου, τον Μητροπολίτη Γεννάδιο, ο οποίος προηγουμένως είχε καθαιρεθεί από τη Μείζονα Σύνοδο, την οποία είχε συγκαλέσει ο Μακάριος. Μέσα σε λίγες μόνο ώρες όλα είχαν αλλάξει για τον κυπριακό λαό, και αυτό δυστυχώς αποτελούσε μόνο την αρχή.[36] Ακόμη, η ορκωμοσία του Νίκου Σαμψών, ως Προέδρου, διέθετε τα χαρακτηριστικά ενός τυχαίου γεγονότος, αλλά ύστερα από την άρνηση των υπολοίπων υποψηφίων, επιλέχθηκε από τον Κομπόκη, όταν εκείνος *«… είδε σε κάποιο από τα γραφεία του ΓΕΕΦ τον Σαμψών*

35 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 16.07.1974.
36 *Το Βήμα*, Αθήνα, 16.07.1974.

και αποφάσισε να οριστεί αυτός ως πρόεδρος...». Και ο ίδιος αργότερα παραδέχθηκε πως εξεπλάγη, όταν του ζητήθηκε να αναλάβει τα καθήκοντα του Προέδρου, αλλά από την προτεινόμενη λίστα, ο Τριανταφυλλίδης βρισκόταν στο Στρασβούργο, οι επόμενοι δύο δεν κατάφεραν να εντοπιστούν, το τέταρτο όνομα της λίστας, ο Ζήνων Σεβέρης, αρνήθηκε λόγω των καρδιακών του προβλημάτων, επομένως η πέμπτη και τελευταία επιλογή ήταν ο Σαμψών.[37] Ο ίδιος ούτε μέλος της ΕΟΚΑ Β΄ ήταν ούτε είχε πάρει μέρος στη διεξαγωγή του πραξικοπήματος, η επιλογή του για την ανάληψη της Προεδρίας πραγματικά αποτέλεσε ένα τυχαίο γεγονός, ξαφνιάζοντας αρκετούς, ακόμη και μέλη μεταξύ των πραξικοπηματιών. Λίγη ώρα αργότερα από την ανακοίνωση για την ανάληψη της Προεδρίας της Κυπριακής Δημοκρατίας από τον Νίκο Σαμψών, ο ραδιοσταθμός της Λευκωσίας στην απογευματινή του εκπομπή μετέδωσε διάγγελμα του ίδιου απευθυνόμενο προς τον κυπριακό λαό. Το διάγγελμα το νέου Προέδρου περιλαμβανόταν αυτούσιο και στον ελλαδικό Τύπο μαζί με μία μικρή βιογραφική αναφορά για τον ίδιο, η οποία περιλάμβανε τη συνεισφορά του τη δεκαετία του 1950, οπότε και συνελήφθη από τις βρετανικές αρχές και καταδικάστηκε σε θάνατο για τις δολοφονίες βρετανών πολιτών, αλλά η ποινή του μετατράπηκε σε ισόβια, ενώ απελευθερώθηκε το 1960, όταν η Κύπρος απέκτησε την ανεξαρτησία της.[38]

Στο διάγγελμα, το οποίο είχε παραλάβει ήδη έτοιμο από την ελληνική κυβέρνηση, ο Σαμψών έκανε λόγο για τους σκοπούς της κυβέρνησής του, οι οποίοι συνοψίζονται ως εξής: κρίνονταν απαραίτητη η αποκατάσταση του νόμου και της τάξης, καθώς επίσης και η επιστροφή της ηρεμίας σε όλους τους κόλπους της εκκλησίας. Επόμενοι στόχοι αποτελούσαν η αντιμετώπιση των εγχώριων προβλημάτων του λαού σύμφωνα με τη ρεαλιστική πολιτική, που θα ακολουθούσε η κυβέρνησή του, και η συνέχιση της διαδικασίας για την επίλυση του κυπριακού με διακοινοτικές συνομιλίες. Καθίστατο επιπλέον σαφές, πως η εξωτερική πολιτική της Κύπρου δεν επρόκειτο να μεταβληθεί, η νήσος παρέμενε αδέσμευτη διακηρύσσοντας τη φιλία της προς όλους τους λαούς, αλλά αναμένοντας από εκείνους και τον απαιτούμενο σεβασμό. Σαν τελευταίο σκοπό της κυβέρνησής του, ολοκληρώνοντας και το διάγγελμά του, ο Σαμψών διαβεβαίωνε τον κυπριακό λαό πως το συντομότερο δυνατόν επρόκειτο να προκηρυχθούν εκλογές. [39]

37 Mayes, ό.π., σ. 242-243.
38 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη,16.07. 1974.
39 *Νέος* Αγών, Καρδίτσα,16.07.1974.

ΜΕΡΟΣ Β΄

3.1. Οι αντιδράσεις των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων της Κυπριακής Δημοκρατίας

Όπως είναι φυσικό, η είδηση της ανατροπής του Μακαρίου και της φυγής του στο εξωτερικό, προκάλεσαν ποικίλες αντιδράσεις σε διεθνές επίπεδο. Η ελληνική κυβέρνηση του Ανδρουτσόπουλου, μη αποδεχόμενη φυσικά καμία ανάμιξη στην πραξικοπηματική ενέργεια φρόντιζε να προβαίνει δημοσίως σε δηλώσεις τονίζοντας πως η Ελλάδα σεβόταν *"την ακεραιότητα της Κύπρου ως κράτους"*, δήλωση που ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τους ισχυρισμούς του Μακαρίου, ο οποίος, μέσω του ραδιοσταθμού της Πάφου, είχε δηλώσει, πως το κίνημα που τον ανέτρεψε αποτελούνταν από την Κυπριακή Εθνοφρουρά και από την ΕΛΔΥΚ, την ελληνική στρατιωτική δύναμη, η οποία βρισκόταν στην Κύπρο, σύμφωνα με τη Συμφωνία της Ζυρίχης, ύστερα από εντολές του στρατιωτικού καθεστώτος των Αθηνών. Παράλληλα η νέα κυβέρνηση του Σαμψών είχε ήδη σχηματιστεί, ενώ μόλις ελάχιστες ώρες από την εκδήλωση του πραξικοπήματος και τις μάχες που διεξήχθησαν, οι εφημερίδες της εποχής έκαναν λόγο για την ομαλότητα της κατάστασης στην Κύπρο. Η Εθνοφρουρά είχε καταλάβει όλη την νήσο και κάθε μορφή αντίστασης είχε πλέον καταλυθεί. Επιπλέον, ο περιορισμός της κυκλοφορίας συνεχιζόταν από την Κυπριακή Εθνοφρουρά όχι μόνο απέναντι στους κυπρίους πολίτες, αλλά και απέναντι στους φορείς της ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ.[40]

Επιπρόσθετα, στην Αθήνα, πραγματοποιήθηκε Υπουργικό Συμβούλιο υπό την προεδρία του Πρωθυπουργού Ανδρουτσόπουλου, προκειμένου να εξετασθεί η κατάσταση στη μεγαλόνησο, ενώ Υπουργικό Συμβούλιο συνεκλήθη και στην Κύπρο, υπό την προεδρία του Νίκου Σαμψών και των νέων υπουργών της κυβέρνησής του. Το γεγονός αυτό σχολιάστηκε από τον Τύπο, θεωρώντας το ως απόδειξη, και μάλιστα θετική, πως η νέα κατάσταση θα έπρεπε να θεωρείται πλέον παγιωμένη και πλήρως ελεγχόμενη, καθώς και η νέα κυβέρνηση ήταν έτοιμη να αναλάβει τα καθήκοντά της, αλλά και οι οπαδοί του Μακαρίου είχαν πλέον εξαφανισθεί, σηματοδοτώντας το πολιτικό τέλος του ιδίου.[41] Ο

40 *Το Βήμα*, Αθήνα, 17.07.1974.
41 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 17.07.1974.

Κων. Καραμανλής, ο οποίος ήταν αυτοεξόριστος στο Παρίσι, μόλις πληροφορήθηκε το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, έσπευσε να δηλώσει τη συμπαράστασή του στον Αρχιεπίσκοπο, ενώ για τους πραξικοπηματίες δήλωνε πως *«Μόνο άφρονες θα ήταν δυνατόν να προκαλέσουν εμφύλιον σπαραγμόν σε μία στιγμή που το Έθνος, εν όψει σαφώς διαγραφομένων κινδύνων, έχει απόλυτον ανάγκην συνοχής»*.[42]

Ενώ η κυπριακή κρίση συνεχιζόταν, ο Νίκος Σαμψών παραχώρησε μία συνέντευξη Τύπου σε Έλληνες και ξένους δημοσιογράφους κάνοντας λόγο για *"επιτυχή αλλαγή του καθεστώτος"*, μία αλλαγή αναγκαία, προκειμένου *"να αποτραπεί ο εμφύλιος πόλεμος"*, κατά τα λεγόμενά του, σε συνεργασία με τις κυπριακές ένοπλες δυνάμεις. Στη συνέχεια, έσπευσε και εκείνος με τη σειρά του να αναφέρει πως η ομαλότητα είχε επανέλθει στην Κύπρο ,καθώς επίσης και ο κανονικός ρυθμός της κυπριακής ζωής, ενώ δε δίστασε να κατηγορήσει ανοικτά τον Μακάριο πως στα χρόνια της διακυβέρνησής του είχε επιβάλει ένα *"τυραννικό καθεστώς"*, το οποίο ήταν και εκείνο που πυροδότησε την οργή του λαού. Σύμφωνα με τον Τύπο, η αποκατασταθείσα ομαλότητα αφορούσε ολόκληρο το νησί της Κύπρου μόλις τρεις ημέρες από το εκδηλωθέν πραξικόπημα, οδηγώντας και το νέο καθεστώς να προχωρά κανονικά τις προγραμματισμένες εργασίες του. Στη συγκεκριμένη συνέντευξη ακόμη, ο Σαμψών, δήλωσε πως ακόμη και ορισμένοι από τους φανατικούς οπαδούς του Μακαρίου, είχαν πλέον στραφεί προς το μέρος του νέου καθεστώτος, επιθυμώντας με αυτόν τον τρόπο να τονίσει την πολιτική παρακμή του Αρχιεπισκόπου, ενώ και σε άλλη περίπτωση είχε γραφεί από τον Τύπο, πως ορισμένες από τις δυνάμεις του Εφεδρικού Σώματος της Αμμοχώστου συνεργάζονταν με δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς.[43] Ανέφερε, τέλος, πως η επανάσταση στην Κύπρο προκλήθηκε από τη στρατευμένη νεολαία της, ενώ φρόντισε να τονίσει τον πολύτιμο ρόλο των Ελλήνων Αξιωματικών στην Εθνοφρουρά από το 1964, ρόλο τον οποίο ο Μακάριος, κατά τον Σαμψών, δεν εκτιμούσε, αφού ζητούσε την αποχώρησή τους από την Κύπρο.[44]

Παράλληλα, το Υπουργικό Συμβούλιο της Τουρκίας συγκλήθηκε εκτάκτως, παρόλο που ο Ετσεβίτ αποφάσισε να συνεχίσει την προγραμματισμένη επίσκεψή του στην επαρχία της νοτιοανατολικής Ανατολίας ενώ είχε ήδη πληροφορηθεί την κυπριακή κρίση, στην

42 Κωνσταντίνος, Σβολόπουλος (επιμ.), *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, γεγονότα και κείμενα*, τ. 7, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1995, σ. 220.

43 *Το Βήμα*, Αθήνα, 16.07.1974.

44 Στη συγκεκριμένη συνέντευξη ανέφερε επίσης πως η Βουλή δεν επρόκειτο να διαλυθεί και πως ο Γλαύκος Κληρίδης θα συνέχιζε να αποτελεί ο αντιπρόσωπος της κυπριακής κυβέρνησης στις ενδοκυπριακές συνομιλίες.

Τουρκία, ο Υπουργός Αμύνης ανακοίνωνε πως οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις είχαν ήδη τεθεί σε επιφυλακή, τα τουρκικά αεροπλάνα ανέμεναν το κατάλληλο σήμα, ενώ τουρκικά πλοία βρίσκονταν ήδη σε κυπριακά χωρικά ύδατα. Άλλωστε, τα γεγονότα της Κύπρου συνέβησαν σε μία χρονική στιγμή που η Ελλάδα και η Τουρκία βρίσκονταν σε διαρκή ένταση εξαιτίας της διαφωνίας τους σχετικά με τα δικαιώματα διεξαγωγής ερευνών στο Αιγαίο για την ανακάλυψη πετρελαίου.[45] Και ενώ οι τραγικές στιγμές στην Κύπρο, οι οποίες ξεκίνησαν τις πρώτες πρωινές ώρες, μεταδίδονταν παγκοσμίως με τεράστια ταχύτητα, ο ραδιοσταθμός των Αθηνών μέχρι τις 2:00 μ.μ. δεν είχε αναφέρει τίποτα παρά μόνο λίγη ώρα αργότερα, ανακοινώνοντας πως οι κυπριακές ένοπλες δυνάμεις ήταν εκείνες που είχαν ανατρέψει τον Μακάριο.[46]

Στις 16 Ιουλίου, μία ημέρα από την εκδήλωση του πραξικοπήματος, ο αντιπρόσωπος της Τουρκίας στον ΟΗΕ, Ολτσάυ, προκειμένου να παραπλανήσει και τη κοινή γνώμη και τις υπόλοιπες ενδιαφερόμενες χώρες, επιδίωκε να επιδείξει πως η Τουρκία δεν επρόκειτο να εκμεταλλευτεί το πραξικόπημα δηλώνοντας, πως *«Δεν υπάρχει λόγος να συγκληθεί το Συμβούλιο Ασφαλείας, γιατί τα γεγονότα της Κύπρου αφορούν μόνο την ελληνική κοινότητα»*.[47] Η προσπάθεια παραπλάνησης της κοινής γνώμης δε σταμάτησε εκεί από την τουρκική πλευρά, η οποία προσπαθούσε διαρκώς να μεταδώσει το μήνυμα της αδιαφορίας, με τον ηγέτη της τουρκοκυπριακής κοινότητας, Ραούφ Ντενκτάς, να μεταδίδει, και αυτός με τη σειρά του σε τουρκοκυπριακό ραδιοφωνικό σταθμό, πως το ζήτημα αφορούσε καθαρά την ελληνοκυπριακή πλευρά. Ωστόσο, όπως θα αποδειχθεί αργότερα, τέτοιες δηλώσεις δεν ανταποκρίνονταν επ΄ ουδενί στις πραγματικές απόψεις της Τουρκίας.[48]

Στην πραγματικότητα, η Τουρκία έθετε συνεχώς νέες δυνάμεις σε επιφυλακή, μονάδες του τουρκικού στόλου είχαν ανοιχτεί στην Μεσόγειο επικαλούμενες λόγους ασφαλείας, καθώς επίσης και μία μεραρχία έλαβε θέση κατά μήκος της τουρκικής ακτής έναντι της Κύπρου. Ο Τούρκος Υπουργός Αμύνης, Χασάν Έζατ, σχολιάζοντας τις εξελίξεις δήλωνε πως η χώρα του δε θα επέτρεπε να θιγούν οι Συμφωνίες της Ζυρίχης-Λονδίνου από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, τονίζοντας πως η κυπριακή υπόθεση διέθετε και διεθνή πλευρά, ενώ παράλληλα είχε δημοσιευτεί πως η Τουρκία πρότεινε στη Βρετανία να πραγματοποιήσουν από κοινού επέμβαση στην Κύπρο, ως Εγγυήτριες, Δυνάμεις

45 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 16.07.1974.
46 *Το Βήμα*, Αθήνα, 16.07.1974.
47 Γρηγοριάδης, ό.π., σ. 174.
48 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 18.07.1974.

τοποθετώντας μάλιστα και το χρονικό περιθώριο των 24 ωρών για τη σύναψη συμφωνίας, με τη Βρετανία όμως να παρουσιάζεται διστακτική, οδηγώντας την Τουρκία να ψάχνει τον τρόπο να επέμβει χωρίς εκείνη. Λίγες ώρες αργότερα όμως, η Βρετανία διέψευσε την είδηση πως έλαβε αίτημα από την Τουρκία για κοινή επέμβαση στην Κύπρο, και πως οι δύο χώρες είχαν συμφωνήσει απλώς να ενημερώνει η μία την άλλη, για την κατάσταση που επικρατούσε στη νήσο, και για τυχόν εξελίξεις.[49]

Στο Λονδίνο, τα νέα του πραξικοπήματος έφτασαν από τον Ύπατο Αρμοστή, Stephen Olver, με ένα τηλεγράφημα, με το οποίο ενημέρωνε πως, σύμφωνα με αναφορές που είχε δεχθεί, μάχες διεξάγονταν στη Λευκωσία, όλες οι τηλεφωνικές γραμμές είχαν κοπεί, με αποτέλεσμα η επικοινωνία στο νησί να έχει διακοπεί, ενώ μέχρι εκείνη τη στιγμή, δεν υπήρχαν περισσότερες πληροφορίες. Μία ώρα αργότερα, είχε κατορθώσει να επιβεβαιώσει την ενέργεια του πραξικοπήματος, ωστόσο οι πληροφορίες του έκαναν λόγο και για τον θάνατο του Αρχιεπισκόπου κατά τη διάρκεια της ενέργειας σε βάρος του. Η Βρετανία παρουσιαζόταν έκπληκτη μπροστά στην πραξικοπηματική ενέργεια, ωστόσο η πιθανότητα για μία τέτοια κίνηση σε βάρος του Μακαρίου είχε ήδη μεταφερθεί στη βρετανική πλευρά, όταν ο διοικητής των Βρετανικών Δυνάμεων της Εγγύς Ανατολής, Τζον Άικεν, είχε μεταφέρει πληροφορίες πως κάποια στιγμή θα πραγματοποιούνταν ένα πραξικόπημα κατά του Αρχιεπισκόπου, απλώς η πιθανή ημερομηνία κατά τον ίδιο, ήταν τον Οκτώβριο και όχι τον Ιούλιο του 1974. Και ο ύπατος αρμοστής όμως, Olver, είχε εκφράσει την πεποίθησή του για μία τέτοια ενέργεια υπογραμμίζοντας και τον καταλυτικό ρόλο της Εθνικής Φρουράς, που θα μπορούσε να οδηγήσει στην επιτυχία ή την αποτυχία ενός πραξικοπήματος. Όμως και εκείνος διακήρυσσε με βεβαιότητα, πως μία τέτοια ενέργεια θα καθυστερούσε, με αποτέλεσμα στις 8 Ιουλίου, μία εβδομάδα πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος, να ενημερώνει το Υπουργείο Εξωτερικών πως απέκλειε μία πραξικοπηματική ενέργεια σε σύντομο χρονικό διάστημα.[50]

Ο Μακάριος είχε γίνει δεκτός στον Λονδίνο στις 17 Ιουλίου από τον Πρωθυπουργό της χώρας, Χάρολντ Ουίλσον, και από τον Τζέιμς Κάλλαχαν, Υπουργό Εξωτερικών, και παρά το γεγονός πως η βρετανική κυβέρνηση διακήρυσσε, πως εκείνον αναγνωρίζει ως τον νόμιμο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, εντούτοις η βρετανική αντίδραση μόνο ως υποτονική μπορεί να θεωρηθεί. Όταν ο Μακάριος έφτασε στο Λονδίνο, φρόντισε να κάνει

49 *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 17.07.1974.

50 Jan, Asmussen, *Cyprus At War: Diplomacy and Conflict during the 1974 Crisis*, I.B. Tauris, London 2008, σ. 21-22, 26.

γνωστό πως διέθετε αρκετά στοιχεία, πως η ελληνική χούντα βρισκόταν πίσω από το πραξικόπημα, καθώς επίσης και για την υποστήριξη που είχε προσφέρει στον Γρίβα και στην ΕΟΚΑ Β΄ για τις δράσεις εναντίον του. Φρόντισε επίσης, να καθησυχάσει τη Βρετανία, και την Αμερική, πως η Σοβιετική Ένωση, πέρα από τις δηλώσεις που είχε ήδη πραγματοποιήσει για την κατάσταση στην Κύπρο, δε θα εμπλεκόταν περισσότερο, κατά την εκτίμησή του.[51] Εκείνο που ενδιέφερε τον Μακάριο σε τεράστιο βαθμό, ήταν να αποσπάσει διαβεβαιώσεις από τη Βρετανία, πως δε θα αναγνώριζε το καθεστώς του Σαμψών στην Κύπρο. Ενώ είχε γίνει ήδη γνωστό από τον Τύπο, πως η Τουρκία είχε πλησιάσει τη Βρετανία για μία κοινή επέμβαση στο νησί, η βρετανική πλευρά αρκέστηκε μόνο στο να διαψεύσει την είδηση περί κοινής επέμβασης, χωρίς να λαμβάνει καμία επιπρόσθετη προφύλαξη απέναντι στην τουρκική επεκτατικότητα, επομένως δεν προσέφερε καμία πρακτική βοήθεια στην Κύπρο.[52] Και ενώ η Βρετανία αδρανούσε, ο Μακάριος φρόντιζε να συνεχίζει να εμψυχώνει τον λαό του, ακόμη και μακριά από την πατρίδα του, τονίζοντας πως δε θα σταματήσει να πολεμάει για το νησί του, και όπως χαρακτηριστικά ανέφερε, *«...Μόνο με το τέρμα της ζωής μου θα πάψω να αγωνίζομαι για την Κύπρο».* [53]

51 Constandinos, ό.π., σ. 167.
52 Κρανιδιώτης, ό.π., σ.392.
53 *Τα Νέα*, Αθήνα, 12.08. 1974.

3.2. Οι λοιπές διεθνείς αντιδράσεις

Το ραδιόφωνο της Λευκωσίας μετέδιδε διαρκώς, πως όλες οι αστυνομικές δυνάμεις που είχαν προβάλει αντίσταση και ήταν πιστές στον Μακάριο, είχαν τώρα παραδοθεί και βρίσκονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, ενώ η Εθνοφρουρά κατείχε και την Πάφο και σιγά σιγά εδραίωνε τη θέση της σε όλη την Κύπρο. Και ενώ ο Σαμψών διακήρυσσε την κανονικότητα που επικρατούσε στο νησί, οι χώρες που παρουσίαζαν ενδιαφέρον για το μέλλον της Κύπρου, προέβαινε η καθεμιά σε δηλώσεις ανάλογες με τα συμφέροντά της. Η Αμερική από την πλευρά της ανακοίνωσε πως θα αποστείλει τον Υφυπουργό Εξωτερικών της, κ. Σίσκο, στο Λονδίνο, προκειμένου να συζητήσει για την κυπριακή κρίση, και πως ύστερα από τη Βρετανική πρωτεύουσα θα επισκέπτονταν τόσο την Αθήνα και την Άγκυρα όσο πιθανότατα και τη Λευκωσία για τον ίδιο σκοπό, πριν αναχωρήσει για την Ουάσινγκτον.[54] Παράλληλα, ο Νίξον διακήρυσσε δημόσια τον Μακάριο ως τον "Κάστρο της Μεσογείου" με αιτιολογία τη βοήθεια που ζήτησε ο Αρχιεπίσκοπος από τα κομμουνιστικά κράτη, ενώ η αμερικανική κυβέρνηση παρουσιαζόταν θετική, ή τουλάχιστον έτσι επέτρεπε να νοείται, για την αναγνώριση του νέου καθεστώτος στην Κύπρο τονίζοντας πως ο Μακάριος είχε χάσει πλέον την εξουσία του, και πως τα Ηνωμένα Έθνη δε θα το άλλαζαν αυτό.[55]

Το σημαντικό ήταν τώρα οι ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ να λάβουν υπόψη τον παράγοντα της σταθερότητας στην "ευαίσθητη" νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ στη Μεσόγειο. Τόσο το ΝΑΤΟ όσο και το Συμβούλιο Ασφαλείας ανακοίνωναν πως θα συγκαλούσαν και τα δύο έκτακτα συμβούλια, προκειμένου να συζητήσουν για την κυπριακή κρίση, ενώ η Αμερική συνέχιζε να δηλώνει απλώς πως τασσόταν κατά οποιασδήποτε ξένης επέμβασης στην Κύπρο, χωρίς να διευκρινίζει τι ακριβώς εννοούσε με τον όρο "ξένη". Στο συμβούλιο, το οποίο πραγματοποίησε η Βορειοατλαντική Συμμαχία, προκειμένου να εξευρεθεί κάποια ειρηνική λύση, πάρθηκαν ορισμένες πρωτοβουλίες διπλωματικού χαρακτήρα των συμμαχικών κυβερνήσεων, ενώ την ίδια χρονική στιγμή, οι μόνιμοι αντιπρόσωποι του Συμβουλίου δεν παρέλειψαν να ευχαριστήσουν τον Γενικό Γραμματέα για την προηγούμενη τάχιστη πρωτοβουλία του να επιζητήσει αυτοσυγκράτηση από την Ελλάδα

54 *Ελευθερία*, Λάρισα, 19.07.1974.
55 *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 19.07. 1974.

και την Τουρκία, προκειμένου να διατηρηθεί η ηρεμία στη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ.[56]

Τα γεγονότα στην Κύπρο προκάλεσαν την αντίδραση και της Σοβιετικής Ένωσης. Σε ανακοίνωσή της εξέφραζε πως επιθυμούσε την απομάκρυνση όλων των Ελλήνων στρατιωτικών από τη νήσο, αναφερόμενη στους 650 Έλληνες αξιωματικούς της κυπριακής εθνοφρουράς, καθώς επίσης και σε τμήμα του ελληνικού στρατού με 950 επίλεκτους, σύμφωνα με τη Συνθήκη του 1960 για την εγγύηση της κυπριακής ανεξαρτησίας. Επιπλέον, επιζητούσε συνάντηση με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Ελλάδας, Φαίδωνα Γκιζίκη, μέσω του διπλωμάτη της, κ.Πούσκιν, προκειμένου να εκφράσει την έντονη διαμαρτυρία της για την *"επέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης στην Κύπρο"*, επιθυμία, η οποία θεωρήθηκε ως μία πράξη προσβολής από την ελληνική πλευρά, η οποία δεν αποδέχονταν τις κατηγορίες για την ανάμιξή της στο πραξικόπημα, γι' αυτό και η χώρα επέδειξε την άρνησή της, προκειμένου να προασπίσει την εθνική της αξιοπρέπεια. Ταυτόχρονα και ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδος, κ. Κυπραίος, θέλησε και αυτός με τη σειρά του, ύστερα από ανακοίνωσή του, να καταστήσει σαφές πως η Ελλάδα δεν αναμείχθηκε στα γεγονότα της Κύπρου, καθώς αυτά αποτελούσαν μία σαφέστατη εσωτερική κυπριακή υπόθεση τονίζοντας τη μεγάλη σημασία που επέδιδε η Ελλάδα στη συνέχιση των διακοινοτικών συνομιλιών. [57] Ενώ παράλληλα διάφοροι σύνδεσμοι και οργανώσεις, όπως η Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων Αθηνών, δήλωναν τη στήριξή τους στο νέο καθεστώς στην Κύπρο και εξέφραζαν την πεποίθησή τους πως ο λαός ήταν πλέον σε θέση να οδηγηθεί στη "λύτρωσή" του εννοώντας την ένωση της Κύπρου με τη Μητέρα Πατρίδα.[58]

56 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 17.07.1974.

57 *Ελευθερία*, Λάρισα, 17. 07.1974.

58 Η ανακοίνωση της συγκεκριμένης ένωσης παρουσίαζε το ανατραπές καθεστώς ως το *"σαθρό κατεστημένο της Λευκωσίας"* από το οποίο πια η Κύπρος είχε απελευθερωθεί. *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 17.07.1974.

3.3. Η οργάνωση της αντιμακαριακής ενέργειας

Το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου διέθετε ως πρωτεργάτη τον Αρχηγό της χούντας, Δημήτριο Ιωαννίδη, ο οποίος είχε θέσει όλη την πολιτική δύναμη υπό τον έλεγχό του, με αποτέλεσμα εκείνος να κινεί τα νήματα στη χώρα. Τα υπόλοιπα πρόσωπα που πήραν μέρος στην οργάνωση του πραξικοπήματος περιελάμβαναν τον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων, Γρηγόριο Μπονάνο, τον στρατηγό και Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Φαίδωνα Γκιζίκη, και τον Πρωθυπουργό της Ελλάδος, Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο. Ο Ιωαννίδης διέθετε εκτελεστικά όργανα και στην Κύπρο, εκτός από την Ελλάδα, στα οποία συμπεριλαμβανόταν ο υποστράτηγος Παύλος Παπαδάκης, ο συνταγματάρχης Ανδρέας Κονδύλης και ο ταξίαρχος Μιχάλης Γεωργίτσης. Επιπλέον, κάτω από την εποπτεία του Ιωαννίδη, αλλά και του Μπονάνου, βρισκόταν το "Γραφείο Κύπρου Αθηνών", το οποίο κατά την προετοιμασία του πραξικοπήματος, στα τέλη Ιουνίου, απέστελνε κρυπτογραφημένα μηνύματα προς το 2ο Γραφείο της Εθνοφρουράς στην Κύπρο, προκειμένου να αλληλοενημερώνονται σχετικά με την πορεία του σχεδίου. *«Το αυτοκίνητο χάλασε. Για να πιείτε την Κόκα-Κόλα θα σας το πει ο Ανδρέας. Για να την πιείτε όμως, πρέπει να αναφέρετε και να αναμένετε»,* ένα από τα μηνύματα που έστελνε το Γραφείο Κύπρου Αθηνών προς τους συνεργάτες του στην Κύπρο προς ενημέρωση, πως η προετοιμασία προχωρούσε και πως για να ξεκινήσει η επιχείρηση, θα έπρεπε να περιμένουν εντολή από τον Ανδρέα Κονδύλη, τον διοικητή της ΕΛΔΥΚ.[59]

Κατά τον Γκιζίκη, η απόφαση του πραξικοπήματος πάρθηκε και από τους τέσσερις στις συναντήσεις που πραγματοποιούσαν στην οικία του Ανδρουτσόπουλου. Η απόφαση όμως, πάρθηκε ύστερα από την επιμονή του ίδιου του Ιωαννίδη, καθώς σύμφωνα με τα λεγόμενα του Γκιζίκη, εκείνος και ο Μπονάνος διέθεταν ορισμένους δισταγμούς για την πιθανότητα το πραξικόπημα να προκαλέσει εμφύλιες μάχες στην Κύπρο, και μετέπειτα, την στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας. Και για τους δύο δισταγμούς όμως, ο Ιωαννίδης τους καθησύχασε πως τίποτα δε θα συνέβαινε.[60] Ο Ανδρουτσόπουλος θεωρούσε πως η ανατροπή του Μακαρίου ήταν η μοναδική λύση, ύστερα από την επιμονή του Αρχιεπισκόπου για την απομάκρυνση των Ελλήνων Αξιωματικών από την Εθνική Φρουρά, εφόσον όλα τα ειρηνικά και διπλωματικά μέσα δεν έβρισκαν αντίκρισμα εξαιτίας

59 Νίκος, Κακαουνάκης, *2650 Μερόνυχτα Συνωμοσίας*, τ. 2, Παπαζήσης, Αθήνα 1976, σ. 251-252.
60 Τους ισχυρισμούς του Γκιζίκη επιβεβαίωσε και ο Μπονάνος. ΦΚ, τ. 1, ό.π.,σ. 67-68.

της αδιαλλαξίας του Μακαρίου. Ενώ, επιπρόσθετα, παρουσιαζόταν σίγουρος πως η ανατροπή του κύπριου Προέδρου, δε θα πυροδοτούσε τουρκικές ενέργειες σε βάρος της Κύπρου, κάτι που ισχυριζόταν ακόμη και μετά από τις δύο στρατιωτικές αποβάσεις της Τουρκίας, δηλώνοντας πως *«...όσοι καταλογίζουν εις την Ελλάδα ότι προκάλεσε την τουρκικήν εισβολήν, την αδικούν και εκφράζουν νοοτροπίαν υποτελείας και ραγιαδισμού...»*.[61]

Ο Μπονάνος με τη σειρά του, ισχυριζόταν, πως επιθυμούσε η Αθήνα και η Λευκωσία να επιλύσουν τις διαφορές τους με ειρηνικό και διπλωματικό τρόπο, αλλά οι επιθυμίες του ήταν αντίθετες και με εκείνες του Μακαρίου και με εκείνες του Ιωαννίδη. Πάντως ενώ κατηγορούσε τον Μακάριο για την πολιτική που ακολουθούσε, εντούτοις ισχυριζόταν πως ήταν και εκείνος σύμφωνος με την απομάκρυνση των Ελλαδιτών Αξιωματικών από την Κύπρο, αλλά κατόπιν συμφωνίας, και όχι απαίτησης του Αρχιεπισκόπου. Εφόσον οι δύο πλευρές δεν κατόρθωσαν να επιλύσουν τις διαφωνίες τους με τη συζήτηση, ο ίδιος ισχυριζόταν πως αναγκάστηκε να συμφωνήσει με τη διεξαγωγή του πραξικοπήματος καθαρά από *«αγνόν πατριωτισμόν»*, και έχοντας ως "πυξίδα" του την ένωση. Διαβεβαιώθηκε και εκείνος από τον Ιωαννίδη, πως οι Αμερικανοί ήταν υπέρ της ανατροπής του Μακαρίου, και πως οι Τούρκοι δεν επρόκειτο να αναμειχθούν ούτε να εκμεταλλευτούν την κρίση προς όφελός τους. Ενώ, προς δικαιολόγηση της συμμετοχής του στα φρικτά γεγονότα που ακολούθησαν, ισχυριζόταν πως μέχρι την τελευταία στιγμή ενεργούσε προκειμένου να πείσει τον Μακάριο να έρθει στην Ελλάδα, για να συζητήσει με το στρατιωτικό καθεστώς, χωρίς καμία όμως επιτυχία. Και για την πιθανότητα της εισβολής όμως ακόμη, αναφέρει πως είχε εισηγηθεί να ληφθούν κάποια προληπτικά προστατευτικά μέτρα, τουλάχιστον στον Έβρο και τα νησιά, αλλά η πρότασή του θυσιάστηκε στο βωμό της διατήρησης της μυστικότητας της επιχείρησης για την ανατροπή του Μακαρίου, καθώς επίσης και των διαβεβαιώσεων που διέθετε ο Ιωαννίδης από τη CIA (Central Intelligence Agency) για τις κινήσεις των Τούρκων.[62]

Η οριστική απόφαση για τη διεξαγωγή του πραξικοπήματος λήφθηκε κατά το δεύτερο δεκαήμερο του Ιουνίου 1974, ενώ η πιθανότητα να διεξαχθεί ένα πραξικόπημα σε βάρος του Μακαρίου είχε ήδη παρουσιαστεί δύο με τρεις μήνες πριν την 15η Ιουλίου, σύμφωνα

61 Ανδρουτσόπουλος, ό.π., σ. 292, 441-444.

62 Γρηγόριος, Μπονάνος, *Η Αλήθεια (21 Απριλίου-25η Νοεμβρίου - Κυπριακόν)*, Επτάλοφος ΑΒΕΕ, Αθήνα 1986, σ. 214-218.

με την μαρτυρία του Μιχάλη Πηλιχού, έμπιστου προσώπου του δικτάτορα Ιωαννίδη.[63]Ο Ιωαννίδης είχε παραδεχθεί την ανάμιξή του στο πραξικόπημα αποκαλώντας το ως μία *"στρατιωτική ενέργεια"*, καθώς επίσης παραδέχθηκε τη συμμετοχή του και σε οποιαδήποτε άλλη ενέργεια χρειάστηκε να πραγματοποιηθεί στα πλαίσια του πραξικοπήματος. Σε τηλεγράφημα όμως που στάλθηκε από την πρεσβεία της Αθήνας προς τον Χένρι Κίσινγκερ, ο Ιωαννίδης, προς δικαιολόγησή του, ανέφερε πως οδηγήθηκε στο πραξικόπημα, για να σώσει τους ελληνοκύπριους από τον Μακάριο, ενώ προσέθετε πως *«έδρασε βάσει στιγμιαίας παρόρμησης»*, κάτι που φυσικά δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα, καθώς το πραξικόπημα πραγματοποιήθηκε κατόπιν οργανωμένου σχεδίου. Ο ίδιος ο Μακάριος αργότερα, σε συνέντευξή του, ανέφερε πως ήταν πεπεισμένος εξ αρχής, πως η πραξικοπηματική ενέργεια πραγματοποιήθηκε από το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών με την προσδοκία να μεταφερθεί η δικτατορία και στην Κύπρο παραδεχόμενος, πως δε θα κατηγορούσε ανοικτά την ελληνική χούντα ούτε θα ζητούσε την ανάκληση των Ελλήνων αξιωματικών, αν δε διέθετε στοιχεία στην κατοχή του για την ύπαρξη συνωμοτικών ενεργειών σε βάρος του . Η Αθήνα επιθυμούσε να δίνει εντολές στην ηγεσία της Κύπρου και εκείνη να της εκτελεί, ενώ προηγουμένως, ο Μακάριος έκανε λόγο για μία συνάντησή του με τον Ιωαννίδη, κατά την οποία ο ταξίαρχος πρότεινε στον Αρχιεπίσκοπο να πραγματοποιήσουν γενική επίθεση κατά των τουρκοκυπρίων με την ταυτόχρονη διακήρυξη της ένωσης, για να εισπράξει την αρνητική απάντηση του Μακαρίου.[64]

Ακόμη, και ο Άγγελος Βλάχος, ο οποίος παρακολούθησε από κοντά τα γεγονότα υπό τη θέση του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών, παραδεχόταν πως ήταν ολοφάνερο πως η χούντα του Ιωαννίδη αισθανόταν αποστροφή προς τον Μακάριο και αναζητούσε διαρκώς έναν τρόπο να τον ανατρέψει. Ούτε ο ίδιος υπήρξε υποστηρικτής του Μακαρίου, εξέφραζε όμως την πεποίθηση πως θεωρούσε τον Μακάριο ως την καλύτερη λύση προκειμένου να εξομαλυνθεί η τεταμένη κατάσταση για το κυπριακό ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία για να καταφέρει το νησί να διατηρήσει την ανεξαρτησία του. Το μίσος όμως που διαισθανόταν ο Ιωαννίδης για τον Αρχιεπίσκοπο ήταν πιο δυνατό, με αποτέλεσμα να αναζητά συνεχώς τρόπους για να απαλλαγεί από την παρουσία του.[65] Το

63 ΦΚ, τ.1, ό.π., σ.67-68.
64 *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 19.09.1974.
65 Άγγελος, Βλάχος, *Μια φορά κι ένα καιρό ένας διπλωμάτης...(50 Κυβερνήσεις)*, τ.6, Εστία, Αθήνα 1999, σ. 391-398.

Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, μάλιστα σε μία τέτοια προσπάθεια, απέστειλε έγγραφο προς τον Σπύρο Τετενέ, προκειμένου να κληθεί ο Μακάριος στην Αθήνα με τη δικαιολογία της "εκκαθάρισης της κατάστασης". Το έγγραφο αυτό φυσικά αποτελούσε μια παγίδα, καθώς ο Μακάριος θα αρνούνταν την πρόταση, με αποτέλεσμα το κλίμα να μεταβληθεί εκ νέου σε βάρος του. Ήταν φανερό πια πως ο Ιωαννίδης διέθετε έναν και μόνο στόχο. Ούτε οι ομαδικές παραιτήσεις του Βλάχου, Τζούνη και Τετενέ, ως ένδειξη διαμαρτυρίας και παράλληλα προειδοποίησης του Μακαρίου, στάθηκαν αρκετές για να εμποδίσουν τον Ιωαννίδη στην πραγματοποίηση των σχεδίων του. Ο ελλαδικός Τύπος δεν ανέφερε τίποτα για τις συγκεκριμένες παραιτήσεις, οι οποίες έγιναν γνωστές από τους ανταποκριτές του εξωτερικού.[66]

66 Στο ίδιο, σ.411-420.

3.4. Οι τελευταίες λεπτομέρειες για τη διεξαγωγή του πραξικοπήματος

Τις τελευταίες ημέρες του Ιουνίου είχε ξεκινήσει η διαδικασία οργάνωσης του πραξικοπήματος με την ημερομηνία πραγματοποίησης να έχει οριστεί η 15η Ιουλίου από τον Ιωαννίδη και τον Μπονάνο. Στις 2 Ιουλίου 1974, είχε πραγματοποιηθεί μία σύσκεψη στην Αθήνα στην οποία εκτός από τον Ιωαννίδη και τον Μπονάνο, συμμετείχαν ο υποστράτηγος Παύλος Παπαδάκης, ο Διοικητής της 10ης Μεραρχίας στην περιοχή του Έβρου (ο οποίος μισούσε τρομερά τον Μακάριο), Μιχαήλ Γεωργίτσης και ο Συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Κομπόκης.[67] Στη σύσκεψη έγινε γνωστή η απόφαση της ανατροπής του Μακαρίου με τη διεξαγωγή του πραξικοπήματος στις 15 Ιουλίου, και αρχηγός της ενέργειας ορίστηκε ο Γεωργίτσης, ενώ υπαρχηγός ο Κομπόκης. Η σύσκεψη ανανεώθηκε για την επόμενη ημέρα, 3 Ιουλίου 1974, προκειμένου να συζητηθούν περαιτέρω λεπτομέρειες. Αποφασίστηκε όμως η ώρα διεξαγωγής του πραξικοπήματος να αποτελέσει η 8:30 π.μ., καθώς επίσης και η ΕΛΔΥΚ να περιοριστεί μόνο στην κάλυψη του αεροδρομίου της Λευκωσίας.[68] Για την όλη επιχείρηση υπεύθυνος είχε οριστεί ο Κομπόκης, ο οποίος ήταν υπεύθυνος και για την κατάληψη του Προεδρικού Μεγάρου και της Αρχιεπισκοπής, η οποία θα πραγματοποιούνταν με δυνάμεις των Καταδρομών, των τεθωρακισμένων και της βόρειας έδρας των επικουρικών μονάδων. Ο Κομπόκης αρνιόταν να κατονομάσει την ενέργεια κατά του Μακαρίου ως πραξικόπημα, την αποκαλούσε ως "ειδική επιχείριση", καθώς θεωρούσε πως τα πραξικοπήματα περιείχαν την έννοια του συνωμοτισμού, ενώ στην προκειμένη περίπτωση κάτι τέτοιο δεν ίσχυε.[69].

Προκειμένου οι πραξικοπηματίες να παραπλανήσουν και την κοινή γνώμη, αλλά και τον ίδιο τον Μακάριο, προέβησαν σε ορισμένες ενέργειες για να μη κινήσουν τις υποψίες πάνω τους. Κάλεσαν από την Κύπρο στην Αθήνα τον αρχηγό της Εθνοφρουράς Ντενίση, τον Ανδρέα Κονδύλη, και τον αντικαταστάτη του συνταγματάρχη Νικολαϊδη, καθώς επίσης και τον συνταγματάρχη Γεώργιο Μπούρλο, τον διευθυντή του 2ου Επιτελικού Γραφείου της Εθνοφρουράς. Θα ήταν πιο δύσκολο να υποψιαστεί ο Μακάριος, πως θα οργανώνονταν πραξικοπηματική ενέργεια στην Κύπρο με την απουσία των συγκεκριμένων ανδρών. Στις 13 Ιουλίου, η ελληνική πλευρά ήταν πλέον βέβαιη πως ο Μακάριος δεν είχε

67 Στον Γεωργίτση και στον Παπαδάκη προηγουμένως, στην 1.7.74, είχαν χορηγηθεί φύλλα πορείας, προκειμένου να αναχωρήσουν από την Κύπρο και τον Έβρο αντίστοιχα για την Αθήνα.

68 ΦΚ, τ.1, ό.π., σ. 69-72.

69 ΦΚ, τ.3, ό.π., σ. 187, 209-211.

υποψιαστεί κάτι για την ημερομηνία του πραξικοπήματος και ο Γεωργίτσης απέστειλε μήνυμα στον Μπονάνο πως όλα ήταν σε ετοιμότητα για την έναρξη της επιχείρησης. Και ο ίδιος ο Αραπάκης στην έκθεσή του προς τον Κ.Καραμανλή εξέφρασε πως είχε υποψιαστεί πως η συγκεκριμένη σύσκεψη αποτελούσε ένα πρόσχημα, προκειμένου να απομακρυνθούν άτομα που θα μπορούσαν να σταθούν εμπόδιο στο πραξικόπημα, όπως ο αντιστράτηγος Ντενίσης. Μετά το πέρας της σύσκεψης οι προαναφερθέντες επιθυμούσαν να επιστρέψουν στην Κύπρο, αλλά ύστερα από διαταγή του Μπονάνου, όλοι παρέμειναν στην Αθήνα, μέχρι την εκδήλωση του πραξικοπήματος.[70]

Η οργάνωση του πραξικοπήματος πραγματοποιήθηκε καθαρά από το καθεστώς των Αθηνών με τα υπόλοιπα όργανα να αποτελούν απλώς μέρη της υλοποίησης ενός ήδη οργανωμένου σχεδίου. Το πραξικόπημα υλοποιήθηκε κυρίως από την ΕΛΔΥΚ, καθώς ακόμη και η ΕΟΚΑ Β΄ τότε βρισκόταν υπό διάλυση. Ακόμη, και ο Σαμψών αποτέλεσε μία τυχαία επιλογή, αφού κανένας άλλος δεν παρουσιαζόταν πρόθυμος να αναλάβει τα καθήκοντα του Προέδρου, και εκείνος αποδέχθηκε τη θέση, αφού προηγουμένως τον είχαν διαβεβαιώσει για τον θάνατο του Μακαρίου, επομένως κυριολεκτικά ο Σαμψών αποτελούσε τον τελευταίο τροχό της αμάξης. Κατά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, ο στρατηγός Μπονάνος βρισκόταν από νωρίς στο γραφείο του, όπου πληροφορήθηκε από τον Ιωαννίδη για την επιτυχία της επιχείρησης, εκτός από τη δυσάρεστη είδηση πως Πρόεδρος τελικά, ορίστηκε ο Σαμψών. Ο ίδιος κάλεσε τους Αρχηγούς των τριών Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων (Γαλατσάνο, Αραπάκη, Παπανικολάου) , προκειμένου να τους ενημερώσει για την πορεία της κατάστασης. Κατά τις 10:00 π.μ. πληροφορήθηκε πως η είδηση θανάτου του Μακαρίου ήταν ψευδής, κάτι που ελάχιστα επηρέασε την επιτυχία του πραξικοπήματος, καθώς, κατά τον ίδιο, δεν υπήρχε εντολή δολοφονίας του Μακαρίου παρά μόνο η εντολή της ανατροπής του.[71]

Ο Γεωργίτσης από την πλευρά του, ισχυρίζεται πως και εκείνος παρουσίασε τους ενδοιασμούς του σχετικά με το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου , όταν του ανακοινώθηκε σε μία συνάντηση με τον υποστράτηγο Παπαδάκη, τον συνταγματάρχη Κομπόκη και τον ταξίαρχο Ιωαννίδη, πως το ΑΕΔ (Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων) και η ελληνική κυβέρνηση είχαν αποφασίσει να ανατρέψουν το νόμιμο καθεστώς της Κύπρου, οι ενδοιασμοί του όμως αφορούσαν την αντίδραση της Τουρκίας, αλλά καθησυχάστηκε και

70 Γρηγοριάδης, ό.π., σ. 140-141.
71 Μπονάνος, ό.π., σ. 224-229.

εκείνος από τον Ιωαννίδη και τον Μπονάνο. Δε αποδέχθηκε ποτέ καμία ευθύνη δημοσίως για το πραξικόπημα, καθώς κατά την άποψή του, απλώς εκτελούσε εντολές, τις οποίες και δεν μπορούσε να αγνοήσει, και πως η συμμετοχή του δε σχετιζόταν με την εναντίωσή του ή μη, στην πολιτική του Μακαρίου.[72] Παραδεχόταν όμως, πως σε μία διαταγή αντίστοιχου χαρακτήρα είτε προς τον Γκιζίκη είτε προς τον Ανδρουτσόπουλο, δε θα υπάκουε στην εντολή, παρόλα αυτά θεωρούσε πως *«...υπεύθυνοι είναι αυτοί που διέταξαν την ενέργεια»*, και όχι ο ίδιος, ενώ όσον αφορά στην ανατροπή αυτή καθεαυτή ισχυριζόταν πως πραγματοποιήθηκε για "εθνικούς λόγους".[73]

72 Κατάθεση Μιχαήλ Γεωργίτση στην εξεταστική επιτροπή για τον «Φάκελο της Κύπρου», Βουλή των Ελλήνων/Βουλή των Αντιπροσώπων, *Φάκελος Κύπρου*, τ. 3, Βουλή των Ελλήνων/Βουλή των Αντιπροσώπων, Αθήνα/Λευκωσία 2018 [στο εξής: *ΦΚ*, τ. 3] σ. 44-45, 52.

73 Στο ίδιο, σ. 83,89.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

4.1. Η ομιλία του Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας

Στις 19 Ιουλίου, παραμονή της επερχόμενης τουρκικής εισβολής, ο Μακάριος οδηγήθηκε στη Νέα Υόρκη πραγματοποιώντας μία ομιλία στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, στην οποία κατήγγειλε τη φρικτή πράξη της ελληνικής χούντας, η οποία τον ανέτρεψε και προκάλεσε τη φυγή του από την Κύπρο, καθώς επίσης και την τεράστια προσπάθεια που υπέδειχνε το στρατιωτικό καθεστώς, προκειμένου να εξαπλώσει τη δικτατορία και στη μεγαλόνησο. Για το πραξικόπημα ο Μακάριος ανέφερε χαρακτηριστικά *«...ήταν μία εισβολή, η οποία παραβίασε την ανεξαρτησία και την κυριαρχία της Δημοκρατίας...»*, ενώ δε δίστασε να αναφερθεί στον καταλυτικό ρόλο των Ελλήνων αξιωματικών στην πραξικοπηματική ενέργεια σε βάρος του, και πως οι συνέπειές της θα είναι βαρύτατες για τον κυπριακό λαό λέγοντας *«...και η εισβολή συνεχίζεται, εφόσον υπάρχουν Έλληνες αξιωματικοί στην Κύπρο. Τα αποτελέσματα της εισβολής θα είναι καταλυτικά για την Κύπρο, εάν δεν υπάρξει επάνοδος στη συνταγματική ομαλότητα και αν οι δημοκρατικές ελευθερίες δεν αποκατασταθούν...».*[74] Λίγες μόνο ώρες αργότερα, τα λεγόμενά του επρόκειτο, δυστυχώς, να επιβεβαιωθούν με τον χειρότερο τρόπο.

Η ομιλία αυτή του Μακαρίου λίγες μόνο ώρες πριν την τουρκική εισβολή στάθηκε η αφορμή για αρκετό σχολιασμό, κυρίως από επικριτές του, καθώς τον κατηγόρησαν πως με τα λεγόμενά του κάλεσε την Τουρκία να επέμβει στην Κύπρο, κάτι που φυσικά αποτελεί μία τεράστια ανακρίβεια, εφόσον η Τουρκία δεν αποτελούσε καν μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας. Επιπλέον, όταν ο Μακάριος ολοκλήρωνε την ομιλία του, στη Νέα Υόρκη, όπου και βρισκόταν, ήταν ήδη περασμένα μεσάνυχτα, ενώ στην Κύπρο είχε ήδη ξημερώσει, και η τουρκική εισβολή είχε ήδη ξεκινήσει. Συνεπώς, δεν ευσταθεί η άποψη πως η Τουρκία επηρεάστηκε από την ομιλία του Αρχιεπισκόπου και "προσκλήθηκε" να επέμβει, καθώς είχε ήδη αποφασίσει να προχωρήσει τα φρικτά σχέδιά της. Ορισμένοι απολογητές των οργάνων της χούντας (π.χ. Δενδρινός) προσπάθησαν να μετατοπίσουν την ευθύνη από τον Ιωαννίδη προς τον Μακάριο, όχι μόνο διαστρεβλώνοντας την ομιλία του στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αλλά κατηγορώντας τον ακόμη, πως κατά την παραμονή

74 Ολόκληρη η ομιλία του Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας στο: Λάμπρου, ό.π., σ. 504-510.

του στη βρετανική πρωτεύουσα είχε μυστικές επαφές και με Τούρκους και με Αμερικανούς, ενώ ο Μακάριος δε συναντήθηκε με κανέναν Τούρκο στο Λονδίνο, καθώς επίσης πως έλαβε μέρος σε πολύωρες συσκέψεις, στις οποίες συμμετείχαν ο Κάλλαχαν, ο Σίσκο, ο Ετσεβίτ, αλλά και ο Κίσινγκερ.[75] Τέτοιοι σχολιασμοί όμως έχουν ως απώτερο σκοπό να διαστρεβλώσουν την αλήθεια και να αμαυρώσουν την εικόνα του Αρχιεπισκόπου και τον αγώνα του για τη μεγαλόνησο.

Βέβαια, όλοι οι σχολιασμοί που δέχθηκε ο Μακάριος για αυτή την ομιλία στο Συμβούλιο Ασφαλείας, πραγματοποιήθηκαν εκ των υστέρων, και κυρίως από ανθρώπους που επιθυμούσαν, όπως προαναφέρθηκε, να μετατοπίσουν τις ευθύνες και να εξαπολύσουν κατηγορίες εναντίον του για μία ακόμη φορά. Οι ελλαδικές εφημερίδες αποσιώπησαν ξανά αυτή την πολύ σημαντική ομιλία του Μακαρίου, με τη χούντα των Αθηνών να απαντάει με τον δικό της έμμεσο τρόπο στις κατηγορίες του Αρχιεπισκόπου στη Νέα Υόρκη μέσω του Τύπου, χρησιμοποιώντας τον για μία ακόμη φορά ως προπαγανδιστικό όργανο. Αρκούν και μόνο οι τίτλοι ορισμένων εφημερίδων για να συνειδητοποιήσει κανείς το μένος εναντίον του Μακαρίου, όπως αυτοί της εφημερίδος του *Νέου Αγώνα* στις 19 Ιουλίου, *Ο "Φιντέλ Κάστρο" της Μεσογείου,* και στις 20 Ιουλίου αντίστοιχα, όπου αναγράφεται πως είναι *"Πολιτικώς νεκρός ο Μακάριος".*[76] Από την άλλη πλευρά, ορισμένες εφημερίδες προσπάθησαν να επιδείξουν αδιαφορία για τα λεγόμενα του Μακαρίου, εστιάζοντας,όπως μαρτυρούσαν και οι τίτλοι των πρωτοσέλιδων, στην κυβέρνηση του Σαμψών, όπως η εφημερίδα *Τα Νέα,* η οποία στις 19 Ιουλίου έφερε τον τίτλο, *"Η πολιτική του νέου Κυπριακού καθεστώτος"*.[77]

Και ενώ ο Μακάριος μάχονταν από τη Νέα Υόρκη για το μέλλον της Κύπρου, στο νησί λίγο νωρίτερα, ο Σαμψών είχε παραχωρήσει μία συνέντευξη, η οποία καλύφθηκε εκτενώς από τον Τύπο, κατά την οποία εξαπέλυσε σκληρές κατηγορίες σε βάρος του Αρχιεπισκόπου. Έκανε λόγο για έναν κύκλο αδίστακτων ανθρώπων με πρωτοστάτη τον Μακάριο, οι οποίοι επιθυμούσαν την εξουδετέρωση οποιουδήποτε πολιτικού τους αντιπάλου, μη διστάζοντας να θυσιάσουν ακόμη και τον μόχθο του κυπριακού λαού στο βωμό των προσωπικών τους φιλοδοξιών. Ο Σαμψών δεν παρέλειψε να διαχωρίσει τη θέση της κυβέρνησής του από το προηγούμενο καθεστώς στη χρήση βίας για την επίτευξη των

75 Ανδρέας, Δενδρινός, *Κύπρος-30 χρόνια ξεπουλήματος (1954-1984)*, Ελεύθερη Σκέψη, Αθήνα 1986, σ.99, σ.111.

76 *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 19-20 Ιουλίου 1974.

77 *Τα Νέα*, Αθήνα, 19 Ιουλίου 1974.

στόχων του, μάλλον ξεχνώντας τον τρόπο της ανόδου του στην εξουσία, τονίζοντας πως στάλθηκαν στο Συμβούλιο Ασφαλείας ορισμένα άτομα, ως αποδείξεις για τη βία της κυβέρνησης του Μακαρίου, συνοδευόμενα από κυπρίους διπλωμάτες και νομικούς. Παράλληλα, ως απόδειξη για την αντίθετη περίπτωση, παρουσιάστηκαν μπροστά στους δημοσιογράφους ο τέως διοικητής του Εφεδρικού Σώματος και οι λοχαγοί Σαλάτας και Τσαγκάρης, ως τεκμήριο, πως όχι μόνο το νέο καθεστώς δεν τους κακομεταχειρίστηκε, αλλά αντίθετα έχαιραν άκρας υγιείας. Έτσι, ενώ ο Μακάριος μετέβαινε στην Αμερική για να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του και τα δικαιώματα της Κύπρου, οι ελλαδικές εφημερίδες μετέδιδαν τις δηλώσεις του Σαμψών και του νέου εκπροσώπου Τύπου της κυβέρνησής του, Σ. Παπαγεωργίου, οι οποίες μεταξύ άλλων ανέφεραν πως, *«Όλοι οι συλληφθέντες θα τύχουν ανθρώπινης μεταχειρίσεως. Οι ημέρες της τυραννίας παρήλθον».*[78]

78 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 19.07.1974.

4.2. Η παραμονή της πρώτης τουρκικής εισβολής

Ο Ετσεβίτ ύστερα από τα γεγονότα του πραξικοπήματος και την ορκωμοσία του Νίκου Σαμψών, επισκέφθηκε το Λονδίνο, όπου στις 18 Ιουλίου συναντήθηκε με τον υφυπουργό Εξωτερικών της Αμερικής, Τζόσεφ Σίσκο, ο οποίος μόλις είχε καταφθάσει στη βρετανική πρωτεύουσα. Μάλιστα, στον Τύπο γράφτηκε, πως τη στιγμή που έφτασε ο Σίσκο στο Λονδίνο προκειμένου να συνομιλήσει με Βρετανούς και Τούρκους υπουργούς για την κυπριακή κρίση, την ίδια στιγμή αναχωρούσε ο Μακάριος για τις ΗΠΑ, αποφεύγοντας όμως ο Αμερικανός να συναντηθεί με τον Αρχιεπίσκοπο.[79]Ο Τούρκος πρωθυπουργός μεταβίβασε τς προτάσεις του στον Σίσκο, ούτως ώστε να τις μεταβιβάσει και εκείνος με τη σειρά του στους Έλληνες, στην επικείμενη επίσκεψή του στην Αθήνα. Οι προτάσεις αυτές δύσκολα θα γίνονταν αποδεκτές στην Ελλάδα, οι οποίες μεταξύ άλλων, περιλάμβαναν και εγκατάσταση τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο και παραχώρηση μιας σημαντικής γεωγραφικής περιοχής, η οποία θα υπαγόταν στην αποκλειστική διοίκηση των τουρκοκυπρίων. Εκτός όμως από την παρουσίαση των προτάσεων, αυτό το ταξίδι στο Λονδίνο, για τον Ετσεβίτ αποδείχθηκε καθοριστικής σημασίας, καθώς συνειδητοποίησε, πως οι αντιρρήσεις της Αγγλίας και της Αμερικής απέναντι σε μία πιθανή εισβολή της Τουρκίας, ήταν κάτι περισσότερο από επιφανειακές. Η αρνητική τους στάση αφορούσε περισσότερο την αποφυγή μιας γενικευμένης σύγκρουσης της Τουρκίας με την Ελλάδα, προκειμένου να μη διαλυθεί η νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ, παρά την εισβολή αυτή καθαυτή. Έτσι, ο Ετσεβίτ, ερμήνευσε αυτή τη στάση ως "σιωπηλή" συγκατάθεση, ενισχύοντας ακόμη περισσότερο τα σχέδιά του.[80]

Βέβαια, η Τουρκία δεν περίμενε την επίσκεψη του Ετσεβίτ για να αποφασίσει την εισβολή της. Η τρομοκρατία που επικρατούσε στην Κύπρο, υποκινούμενη από την ΕΟΚΑ Β΄, δεν πέρασε απαρατήρητη από τη γείτονα χώρα, η οποία παρακολουθούσε στενά τις εξελίξεις στη νήσο οργανώνοντας τις αποβατικές δυνάμεις της και περιμένοντας την κατάλληλη ευκαιρία να παρουσιαστεί. Άλλωστε και ο ίδιος ο Μακάριος σε συνέντευξή του στο Λονδίνο υποστήριξε τα εξής *«Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 δεν υπήρξε απλούν πρόσχημα δια την τουρκικήν απόβασιν εις την Κύπρον, δυστυχώς, και σοβαράν αιτίαν»*.[81]

79 *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 19.07.1974.
80 Κρανιδιώτης, ό.π., σ. 395-397.
81 *Το Βήμα*, Αθήνα, 31.08. 1974.

Ακόμη, και η ίδια η επιστολή του Μακαρίου προς τον Γκιζίκη, οδήγησε την Τουρκία στη πεποίθηση πως μία ελληνική αντίδραση πλησίαζε, συνεπώς παρακολουθούσε συνεχώς τα νέα δεδομένα. Ήδη σε μία σύσκεψη της Συντονιστικής Επιτροπής του Κυπριακού στην Τουρκία, που έλαβε χώρα την 1η Ιουλίου, είχε τεθεί επί τάπητος το ενδεχόμενο στρατιωτικής τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Και η αντίδραση πράγματι δεν άργησε να έρθει. Το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου από την ελληνική χούντα μπορεί να μην προκλήθηκε από την επιστολή του ιδίου, ωστόσο έφτασε τις σχέσεις του με το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών άνευ προηγουμένων, επισπεύδοντας και την αντίδρασή τους. Παρουσιάστηκε έτσι, η ευκαιρία που περίμεναν οι Τούρκοι, με αποτέλεσμα λίγες ώρες αργότερα από την εκτέλεση του πραξικοπήματος, να αποφασισθεί και η εισβολή. Ο ίδιος ο Ετσεβίτ είπε για το πραξικόπημα *«...Πρέπει να δράσουμε. Και γι΄ αυτό επιβάλλεται να μην χρονοτριβούμε. Το πραξικόπημα αυτό είναι το πράσινο φως για τις περαιτέρω ενέργειές μας. Ας εξετάσουμε τις στρατιωτικές δυνάμεις των ενόπλων δυνάμεών μας»*.[82]

Στις 19 Ιουλίου ο Σίσκο μετέβη στην Αθήνα προκειμένου να μεταβιβάσει και τις τουρκικές προτάσεις που του είχε παρουσιάσει ο Ετσεβίτ στο Λονδίνο. Πραγματοποίησε συνάντηση με τον Ιωαννίδη, αλλά όπως ήταν αναμενόμενο, οι τουρκικές προτάσεις δε βρήκαν καμία απήχηση στην ελληνική πλευρά, η οποία συνέχιζε να υποστηρίζει ακλόνητα πως η Τουρκία δεν επρόκειτο να εκμεταλλευτεί την κατάσταση στην Κύπρο προς όφελός της. Την ίδια περίοδο, στους διπλωματικούς κύκλους των Ηνωμένων Εθνών επικρατούσε η πεποίθηση πως η αμερικανική πλευρά παρουσίαζε σημάδια πιθανής συνεργασίας με την κυβέρνηση του Σαμψών, ειδικότερα μετά τη συνάντηση του νέου Υπουργού των Εξωτερικών, κ. Δημητρίου με τον πρεσβευτή των Ηνωμένων Πολιτειών στη Λευκωσία, Ρότζερ Ντέιβις, κάτι που δεν πέρασε απαρατήρητο από τον ταξίαρχο Ιωαννίδη.[83] Φυσικά, ο Σίσκο κατά την επίσκεψή του στην Αθήνα, συναντήθηκε με τον Πρωθυπουργό Ανδρουτσόπουλο, προκειμένου να συζητήσουν για την κυπριακή κρίση, με τον οποίο συνομίλησε περίπου μισή ώρα, ενώ στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε σύσκεψη, στην οποία παρευρέθηκαν από την ελληνική πλευρά, εκτός από τον Πρωθυπουργό, ο Υπουργός

82 Νεοκλής, Σαρρής, *Η άλλη πλευρά, Πολιτική χρονογραφία της εισβολής στην Κύπρο*, τ.1, Γραμμή, Αθήνα 1977, ό.π., σ. 20-22.

83 Μακεδονία, Θεσσαλονίκη, 20.07.1974.

Εξωτερικών, Κυπραίος, ο αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων, Μπονάνος, και ορισμένοι άλλοι υπηρεσιακοί παράγοντες.[84]

Ο Σίσκο, ύστερα από την επίσκεψή του στην Αθήνα, θα μετέβαινε στην Τουρκία για να συζητήσει εκ νέου για το κυπριακό ζήτημα, δε γνώριζε όμως πως οι προετοιμασίες για την εισβολή είχαν ήδη ξεκινήσει. Άλλωστε η Άγκυρα, φρόντιζε να δείχνει πως όλα κυλούσαν ήρεμα μέχρι εκείνη τη στιγμή, ενώ στην πραγματικότητα ανέμενε απλώς την αποχώρησή του από την Τουρκία για να θέσει σε εφαρμογή τα σχέδιά της. Είχε φροντίσει με κάθε πιθανό τρόπο να παραπλανήσει τον υπόλοιπο κόσμο σχετικά με τις προθέσεις της, προκειμένου τα σχέδιά της να υλοποιηθούν με μυστικότητα. Ακόμη και την παραμονή της εισβολής, η τουρκική εμπορική ναυτιλία, απέστειλε έξι σκάφη προς την Αμμόχωστο, με ελάχιστη κάλυψη από το πολεμικό ναυτικό, τα οποία παρέμειναν σε εκείνο το σημείο μέχρι την έναρξη των επιχειρήσεων, και στη συνέχεια επέστρεψαν. Επιθυμούσαν με αυτόν τον τρόπο, να θεωρηθεί πως η εισβολή θα ξεκινούσε από την Αμμόχωστο, προσελκύοντας την προσοχή στη συγκεκριμένη περιοχή. Και ο ίδιος ο Σίσκο μέχρι και την τελευταία στιγμή έμοιαζε να θεωρεί πως είχε μεταπείσει την Τουρκία να μην προβεί σε καμία ενέργεια, ζήτησε μάλιστα από τον Ετσεβίτ να του δώσει το χρονικό περιθώριο των 48 ωρών, προκειμένου να του παρουσιάσει ένα αμερικανικό σχέδιο, που θα προσέφερε μία λύση στο κυπριακό, αλλά η ύστατη στιγμή είχε παρέλθει, τα πάντα ήταν έτοιμα για την εισβολή. Έτσι ο Ετσεβίτ του απάντησε *« Όχι, κ.Σίσκο. Είναι πλέον πολύ αργά...»*, και ήταν πράγματι πολύ αργά, καθώς λίγες ώρες αργότερα, τις πρώτες πρωινές ώρες του Σαββάτου, στις 20 Ιουλίου, ο εφιάλτης στην Κύπρο ξεκινούσε.[85]

84 *Ελευθερία*, Λάρισα, 20.07.1974.
85 Σαρρής, ό.π., σ. 115-116, 137-140.

4.3. Ο ελλαδικός Τύπος ύστερα από την πτώση της δικτατορίας

Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου είχε ανατρέψει τον Μακάριο τοποθετώντας στη θέση του τον χουντικό Νίκο Σαμψών για μικρό χρονικό διάστημα, αφού η πρώτη τουρκική εισβολή ανέτρεψε εκ νέου τα δεδομένα, οδηγώντας στην πτώση του Ιωαννίδη, βάζοντας ένα οριστικό τέλος σε μία δραματική επταετία για τον ελληνισμό. Μια επταετία, η οποία όπως ξεκίνησε, με το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, με τον ίδιο τρόπο προκάλεσε και το τέλος της, με το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου.

Κατά την περίοδο της επταετίας, αρνητική κριτική κατά της χούντας δεν υπήρχε, ο ελλαδικός Τύπος διέθετε επί της ουσίας δύο επιλογές, είτε να εξυμνεί τις πράξεις του στρατιωτικού καθεστώτος είτε να αποσιωπά. Στην περίοδο του Ιωαννίδη μάλιστα, η λογοκρισία ήταν ακόμη πιο αυστηρή, αναγκάζοντας αρκετές εφημερίδες να σταματήσουν την λειτουργία τους, ως διαμαρτυρία, όπως η αθηναϊκή εφημερίδα *Η Καθημερινή*, η οποία επαναλειτούργησε μετά την πτώση της χούντας.[86] Στις 24 Ιουλίου η χούντα του Ιωαννίδη αποτελούσε πλέον παρελθόν. Στην Ελλάδα κατέφθασε εσπευσμένα ο Καραμανλής, προκειμένου να παραλάβει μία χώρα κατεστραμμένη, διπλωματικά απομονωμένη, και κυρίως, μία χώρα που, με πρωτεργάτες το προηγούμενο καθεστώς, είχε προκαλέσει τεράστια συμφορά στον κυπριακό ελληνισμό, ο οποίος μαχόταν ακόμη, πολεμούσε προδομένος από την ίδια τη Μητέρα Πατρίδα. Η επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην πολιτική διακυβέρνηση της Ελλάδος, ο οποίος επέστρεψε στη χώρα από τη Γαλλία, όπου είχε αυτοεξοριστεί, σε μία πολύ δύσκολη περίοδο, καθώς έπρεπε να διαχειριστεί και το κυπριακό ζήτημα, αλλά και να έρθει αντιμέτωπος με τις συνέπειες της επταετίας της χούντας των Συνταγματαρχών, σηματοδοτούσε επί της ουσίας την επιστροφή της χώρας στη δημοκρατία. Στις 4:15 πραγματοποιήθηκε η ορκωμοσία του νέου Πρωθυπουργού, ο οποίος έγινε δεκτός από τεράστιο πλήθος κόσμου, θέτοντας ένα τέλος με την επάνοδό του, στη φασιστική δικτατορία ύστερα από επτά χρόνια ζωής.[87]

Ο Καραμανλής, μόλις είχε πληροφορηθεί την πραξικοπηματική ενέργεια κατά του Μακαρίου, και λίγες ημέρες αργότερα, την πρώτη τουρκική εισβολή, προσπαθούσε να μεταβεί στην Ελλάδα, προκειμένου να συμπαρασταθεί στο έθνος, αλλά οι δυσκολίες που

86 Αντώνης Κλάψης, «Η προπαγάνδα της δικτατορίας, 1967-1974», στο: Σπύρος Βλαχόπουλος-Δημήτρης Καιρίδης -Αντώνης Κλάψης (επιμ.), *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών: Ανατομία μιας επταετίας*, Πατάκης, Αθήνα 2019, σ. 92-93.

87 *Τα Νέα*, Αθήνα, 24.07. 1974.

συνάντησε ήταν αρκετές. Ο ίδιος αργότερα, σε ιδιόχειρη επιστολή του, είχε αναφέρει τα εξής: *«Η διαπίστωσις ότι ήτο αδύνατο η μετάβασίς μου εις την Ελλάδα με έφερε σε απόγνωση. Διότι γνωρίζω ότι ο λαός το ανέμενε, αισθανόμην όχι πλέον την πολιτικήν αλλά την ψυχικήν ανάγκην να συμμεριστώ την τύχην του»*.[88] Η Βρετανία, η Γαλλία και η Αμερική έσπευσαν να χαιρετίσουν την επιστροφή του Καραμανλή στην κυβέρνηση της χώρας, η οποία ταυτίστηκε με την επιστροφή της δημοκρατίας τουλάχιστον σε τυπικό αρχικό επίπεδο ,ενώ ικανοποιημένος παρουσιαζόταν και ο Μακάριος με τη συγκεκριμένη αλλαγή, καθώς επίσης και με την αλλαγή που είχε πραγματοποιηθεί στην Κύπρο την ίδια περίοδο, όπου ο Γλαύκος Κληρίδης, ο μέχρι τότε Πρόεδρος της Βουλής, είχε αναλάβει τα καθήκοντα ως προσωρινού Πρόεδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, ύστερα από την παραίτηση του Νίκου Σαμψών. Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα από την ημέρα της επιστροφής του, ο Καραμανλής απηύθυνε μια ομιλία προς τον ελληνικό λαό, ο οποίος τον είχε υποδεχθεί με τρομερό ενθουσιασμό εναποθέτοντας τις ελπίδες του, στην οποία μεταξύ άλλων διακήρυττε πως «*εθνική επιταγή η σωφροσύνη, η ψυχραιμία και η συνειδητοποίηση των ευθυνών».*[89]

Η σαθρότητα της επταετίας ήταν φανερή σε αρκετούς τομείς, επομένως η πτώση της χούντας ύστερα από επτά ολόκληρα χρόνια οδήγησε σε ποικίλες αλλαγές και μία από τις πιο φανερές ήταν η αλλαγή που πραγματοποιήθηκε στον ελλαδικό Τύπο. Εκτός από τον Τύπο όμως, ως προπαγάνδα, η ελληνική χούντα είχε χρησιμοποιήσει και άλλα εργαλεία, όπως οπτικοακουστικά μέσα ή και θεσμούς, όπως την παιδεία, την εκκλησία, κ.α.[90] Η λογοκρισία και ο έλεγχος αποτελούσαν πλέον παρελθόν και ο Τύπος ήταν ελεύθερος να παρουσιάσει τα γεγονότα, όπως ακριβώς τα πληροφορούνταν, κάτι που ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με την άποψη του τέως Πρωθυπουργού κατά τη διάρκεια της επταετίας, ο οποίος ισχυριζόταν πως ο Ελλαδικός Τύπος, κατά την περίοδο της επταετίας, όντας *«..ενημερωμένος και καλώς πληροφορημένος επί των εξελίξεων, ετήρει συγκρατημένην και σοβαρά στάσιν..».*[91] Οι δικτάτορες και οι αποτρόπαιες πράξεις τους, είχαν τώρα τη δυνατότητα να σχολιαστούν, όπως ακριβώς άρμοζε, και μία από τις πιο αποτρόπαιες ενέργειες της χούντας του Ιωαννίδη ήταν φυσικά το φρικτό πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου, το οποίο στάθηκε η αφορμή για τις τεράστιες αιματοχυσίες που ακολούθησαν

88 Σβολόπουλος, ό.π., σ. 224.
89 *Το Βήμα*, Αθήνα, 26.07. 1974.
90 Κλάψης, ό.π., σ. 98-101.
91 Ανδρουτσόπουλος, ό.π., σ. 260.

λόγω των τουρκικών εισβολών. Η συνταγματική αλλαγή της Ελλάδας και οι ριζικές αλλαγές που προκλήθηκαν από την πτώση της χούντας, έγιναν φανερές και από τον ξένο Τύπο, ο οποίος παρατηρούσε πως η ελευθερία του λόγου είχε επιστρέψει στη χώρα ενώ η χειραγώγηση αποτελούσε πλέον μία δυσάρεστη ανάμνηση.[92]

Τα άρθρα προς σχολιασμό των πράξεων κατά την περίοδο της επταετίας πλήθαιναν ολοένα και περισσότερο, καθώς επίσης και η απόδοση των ευθυνών, κυρίως για τα τραγικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Κύπρο και τις βαρύτατες συνέπειές τους στον κυπριακό ελληνισμό. Συνέπειες εξαιτίας της άσκησης της εθνικής πολιτικής από το "παρασκήνιο" από ανθρώπους που παραμέρισαν τον λαό, τις επιθυμίες του και τους εκλεγμένους αντιπροσώπους του. Εξαιτίας αυτών των ανθρώπων η Ελλάδα απομονώθηκε διπλωματικώς τόσα χρόνια και επιπλέον κατάφερε να οδηγήσει την πιθανότητα της διχοτόμησης της Κύπρου πιο κοντά στην υλοποίησή της όσο ποτέ άλλοτε. Τόσα χρόνια ο Μακάριος παρουσιαζόταν στον ελλαδικό Τύπο ως η "αιτία" που προκλήθηκε το πραξικόπημα από τους χουντικούς, πως εξαιτίας των δικών του πράξεων η Κύπρος θα οδηγούνταν σε εμφύλιο πόλεμο, ενώ η χούντα παρουσιάζονταν ως η "σωτήρια δύναμη" που γλύτωσε τον κυπριακό ελληνισμό από τον σπαραγμό. Ακόμη και ύστερα όμως από την κρίση και τις τεράστιες κατηγορίες που διατυπώθηκαν προς το πρόσωπό του, ύστερα από τη καθοδήγηση του στρατιωτικού καθεστώτος, ο Μακάριος ήταν βέβαιο πως ήταν ο καταλληλότερος προκειμένου να εμψυχώσει τον κυπριακό λαό για να αγωνισθεί για την επιβίωσή του στηριζόμενος στις δικές του δυνάμεις.[93]

Η αναζήτηση των ευθυνών βάραινε κυρίως την ελληνική πλευρά, αφού υπαίτια για το πραξικόπημα ήταν η χούντα των Αθηνών, όμως και η διεθνής πλευρά όφειλε και εκείνη να επωμιστεί τις δικές της ευθύνες , καθώς είτε με την ενθάρρυνση είτε με την ανοχή, επέτρεψε και την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος, αλλά και τις δύο τουρκικές εισβολές. Κατά μία άποψη στην ΕΟΚΑ Β΄, αφού δεν πήρε μέρος στην οργάνωση του πραξικοπήματος, δε θα έπρεπε να της επωμιστούν και ευθύνες. Τυπικώς η συγκεκριμένη άποψη είναι ορθή, καθώς η οργάνωση του πραξικοπήματος δεν προήλθε από την ίδια, ήταν υπεύθυνη όμως για τη δημιουργία των συνθηκών για τη διεξαγωγή του με δυνάμεις της ΕΛΔΥΚ και της Εθνικής Φρουράς, ύστερα από τη συμπαράταξή τους με τον Ιωαννίδη. Επίσης, τα μέλη της, στο άκουσμα της επιτυχίας του πραξικοπήματος πανηγύρισαν με τη

92 *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 15 & 25.09. 1974.
93 *Το Βήμα*, Αθήνα, 03 & 04.08. 1974.

συγκεκριμένη έκβαση, καθώς ήταν γνωστή η δράση τους κατά του Μακαρίου, αγνοώντας τις πιθανές ολέθριες συνέπειές της. Φυσικά μερίδιο ευθύνης αναζητήθηκε και στην αμερικανική πλευρά και κυρίως στον Κίσινγκερ, ο οποίος ενεργούσε στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ σύμφωνα με τη δική του κρίση, και λόγω και του σκανδάλου που απασχολούσε τον Πρόεδρο Νίξον, είχε συγκεντρώσει αρκετή δύναμη στα χέρια του, χωρίς αρκετές φορές να αισθάνεται υπόλογος ούτε ως προς τον ίδιο τον Νίξον. Ο Κίσινγκερ θεωρήθηκε υπεύθυνος επειδή με τη στάση του υπήρξε μία ασάφεια στη θέση των ΗΠΑ αρχικά, ως προς την αντιμετώπιση του πραξικοπήματος επιτυγχάνοντας την ενίσχυση των σχεδίων της τουρκικής πλευράς, και σε δεύτερο επίπεδο ως προς την αντιμετώπιση των δύο τουρκικών εισβολών.[94]

Η λογοκρισία , που ασκήθηκε στον Τύπο, δεν αφορούσε, μόνο την ενέργεια του πραξικοπήματος, στο οποίο φυσικά η ανάμειξη της χούντας αποσιωπήθηκε, αλλά συνεχίστηκε και με την πρώτη τουρκική εισβολή. Μέχρι και την τελευταία στιγμή της ύπαρξης του στρατιωτικού καθεστώτος, ο ελλαδικός Τύπος επέμενε να εξιδανικεύει την κατάσταση στην Κύπρο, παρουσιάζοντας πως οι τουρκικές δυνάμεις πλήττονταν σοβαρά από τις αντίστοιχες ελληνικές, οι οποίες σύμφωνα με το αρχηγείο των ενόπλων δυνάμεων και με ανακοίνωση που εξέδωσαν, η ελληνική άμυνα είχε λειτουργήσει αποτελεσματικά μπροστά στην τουρκική εισβολή. Οι εισβολείς παρουσιάζονταν διαρκώς πως βρίσκονταν κοντά στην αποτυχία της επιχείρησής τους, ενώ οι κυπριακές δυνάμεις πως είχαν κατορθώσει να ελέγξουν την κατάσταση. Η πτώση της χούντας όμως, έφερε στην επιφάνεια την αλήθεια, μεταβάλλοντας σχεδόν εξ ολοκλήρου την εικόνα που είχε διαμορφωθεί στον ελληνικό λαό για την κρίσιμη κατάσταση στη νήσο. Οι ελλαδικές εφημερίδες πλέον είχαν ανακτήσει τον έλεγχο του λόγου τους και ήταν σε θέση να περιγράψουν ειλικρινώς και λεπτομερώς τα φρικτά γεγονότα στην Κύπρο, τα οποία ξεκίνησαν από το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου.[95]

94 Λάμπρου, ό.π., σ. 482- 484, 486 -487 .
95 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 21 & 22.07. 1974.

Μέρος Δ'

5.1. Η αμερικανική ανάμιξη στο πραξικόπημα κατά του Μακαρίου

Ύστερα από την πτώση της χούντας και τη συνταγματική αλλαγή στην Ελλάδα, ο ελλαδικός Τύπος ήταν πλέον ελεύθερος να διερευνήσει και αυτός με τη σειρά του την πραξικοπηματική ενέργεια κατά του Μακαρίου, η οποία έδωσε την αφορμή στην Τουρκία να επέμβει στη νήσο, προσπαθώντας να διαλευκάνει όσο το δυνατόν περισσότερες πλευρές της υπόθεσης και να αναζητήσει όχι μόνο τους υπαιτίους, αλλά και τους ηθικούς αυτουργούς. Εκτός από την ανάμιξη της χούντας των Αθηνών, η οποία ήταν δεδομένη, καθώς εκείνη ήταν που υποκίνησε το πραξικόπημα, ολοένα και αυξάνονταν τα άρθρα, τα οποία αναφέρονταν στην ανάμιξη των Αμερικανών, οι οποίοι παρόλο που δε σχεδίασαν την ανατροπή του Μακαρίου, εντούτοις φαίνεται να γνώριζαν τη συγκεκριμένη κίνηση χωρίς να προβάλουν καμία αντίρρηση. Υποδεικνύοντας τουλάχιστον την ανοχή τους, όχι μόνο δεν καταδίκασαν το καθεστώς που δημιουργήθηκε στην Κύπρο, ύστερα από το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου, αλλά για μικρό χρονικό διάστημα έμοιαζαν πρόθυμοι ακόμη και να το αναγνωρίσουν. Και ακόμη και μετά από τις δύο τουρκικές εισβολές, οι οποίες παραβίαζαν κατάφωρα την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου, αρκέστηκαν μόνο στο να πιέζουν την Ελλάδα να επιδείξει αυτοσυγκράτηση και να οδηγηθεί σε διαπραγματεύσεις με την Τουρκία. Όλη αυτή η συμπεριφορά των Αμερικανών αποδείκνυε, για τον Μακάριο, την πολιτική της "αναμονής" για την οποία κατηγορούσε διαρκώς τις ΗΠΑ, και πως απέφευγαν να αποσαφηνίσουν την στάση τους απέναντι στο Κυπριακό, αντιμετωπίζοντάς το ως *«μία από τις πληγές της ανθρωπότητος»*, όπως το είχε χαρακτηρίσει ο Φορντ, αποφεύγοντας όμως να αναφερθεί στον ρόλο που διαδραμάτισε η χώρα του σε αυτή την "*πληγή*".[96]

Εντύπωση προκλήθηκε από το γεγονός πως και η ΗΠΑ και η Βρετανία, το βράδυ της 19ης Ιουλίου, οπότε και συγκλήθηκε το Συμβούλιο Ασφαλείας και πραγματοποιήθηκε η ομιλία του Αρχιεπισκόπου, όπου κατηγόρησε ανοικτά την ελληνική χούντα για την πραξικοπηματική ενέργεια σε βάρος του, επέμεναν να μην προχωρήσουν στη λήψη

96 *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 20.09. 1974.

κάποιας απόφασης, με την οποία θα καταδικάζονταν το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών για το αντιμακαριακό πραξικόπημα , ενώ τόσο ο Αρχιεπίσκοπος όσο και οι αντιπρόσωποι άλλων χωρών, όπως της Γαλλίας, της Ρωσίας, πάσχιζαν για το αντίθετο. Η επιμονή τους στηρίχθηκε πως οι υπάρχουσες πληροφορίες για την κατάσταση στην Κύπρο δεν ήταν αρκετές, επομένως ακολουθήθηκε ξανά η πολιτική της αναμονής. Αν η απόφαση είχε παρθεί εκείνο το βράδυ, τότε η τουρκική απόβαση θα συνιστούσε μία κατάφωρη παραβίαση αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας, επομένως παραβίαση της διατήρησης της ειρήνης και της διεθνούς ασφάλειας. Αυτό δε σημαίνει πως τα τουρκικά σχέδια θα μεταβάλλονταν, απλώς οι ενέργειές τους δε θα είχαν κάποιου είδους κάλυψη. Όταν την επόμενη ημέρα, συνήλθε εκ νέου το Συμβούλιο Ασφαλείας, ήταν πλέον αργά, η κυπριακή τραγωδία είχε ξεκινήσει, και οι Τούρκοι επικαλούνταν την αποκατάσταση της *"συνταγματικής τάξης"* στη μεγαλόνησο.[97]

Επιπρόσθετα, ο Γκιζίκης, ο Μπονάνος και ο Ανδρουτσόπουλος ισχυρίζονταν διαρκώς πως ο Ιωαννίδης τους διαβεβαίωνε, πως οι Αμερικανοί τον είχαν καθησυχάσει, πως η Τουρκία δεν επρόκειτο να εμπλακεί σε κάποια ενέργεια που θα καταπατούσε την ανεξαρτησία της Κύπρου και συγκεκριμένα επαναλάμβανε συνεχώς *«....ότι σε περίπτωση πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου, η Τουρκία δε θα επενέβαινε..»* . Ενώ και κάποιους μήνες αργότερα, ο Ιωαννίδης σε μία συνομιλία του με τον Αραπάκη, φαίνεται πως επέμενε διαρκώς για τις διαβεβαιώσεις που είχε λέγοντάς του πως *«αν ήξερες τι γνώριζα και είχες τις διαβεβαιώσεις που είχα πριν το πραξικόπημα, θα είχατε κάνει ακριβώς ότι και εγώ»*, υποδεικνύοντας και πάλι τους Αμερικανούς.[98] Επομένως, οι Αμερικανοί, ακόμη και αν δεν παρείχαν ευθείς διαβεβαιώσεις στον Ιωαννίδη, εντούτοις γνώριζαν πως μία πραξικοπηματική ενέργεια σε βάρος του Μακαρίου, ήταν κάτι περισσότερο από πιθανή, επιλέγοντας να επιδείξουν την ανοχή τους στις προθέσεις του Ιωαννίδη, συνεπώς και τη συνενοχή τους. Ακόμη, ο Ευγένιος Ρωσσίδης, Υφυπουργός Οικονομικών της κυβέρνησης του Νίξον, σε συνέντευξή του προς τον ανταποκριτή της Ουάσινγκτον της αθηναϊκής εφημερίδος *Η Καθημερινή*, είχε αναφερθεί στην εντολή που έδωσε ο Κίσινγκερ, ώστε ο πρέσβης των ΗΠΑ στη Λευκωσία, να έρθει σε επαφή με τον εκπρόσωπο της κυβέρνησης Σαμψών, τη στιγμή μάλιστα, που όλες οι υπόλοιπες χώρες δεν φανέρωναν καμία πρόθεση να αναγνωρίσουν

97 Ζίγδης, σ. 267-268, 281-282.
98 Mayes, ό.π., σ. 249.

την παράνομη κυβέρνηση που υπήρχε στην Κύπρο, η Αμερική από την πλευρά της παρουσίαζε αμφίθυμη στάση.[99]

Στους αμερικανικούς διπλωματικούς κύκλους υπήρχαν για αρκετό χρονικό διάστημα οι υποψίες, πως ο Ιωαννίδης επρόκειτο να κινηθεί εναντίον του Μακαρίου. Ο Τόμας Μπόγιατ, Διευθυντής του Γραφείου Κύπρου από τις αρχές του 1972, είχε αναφέρει, πως διέθετε στοιχεία πως ο "αόρατος δικτάτορας" είχε μεταβιβάσει οδηγίες σε εκτελεστικά του όργανα στην Κύπρο να ανατρέψουν τον Μακάριο σε συνεργασία με την ΕΟΚΑ Β΄ με το πρόσχημα της ένωσης, παρόλο που το ίδιο χρονικό διάστημα ο Ιωαννίδης και το Υπουργείο Εξωτερικών διακήρυσσαν την πίστη τους στις διακοινοτικές συνομιλίες για την επίλυση του κυπριακού. Άλλωστε, η αμερικανική πλευρά γνώριζε πως ο Ιωαννίδης ασκούσε τον πλήρη έλεγχο στην Ελλάδα χωρίς να υπολογίζει κανέναν. Και ο ίδιος ο Σίσκο παρουσιαζόταν ανήσυχος λόγω και της επιμονής που έδειχνε ο Μπόγιατ, προκειμένου να μεταφερθεί εγκαίρως στον Ιωαννίδη το μήνυμα πως, σε περίπτωση πραξικοπήματος εναντίον του Μακαρίου, οι Αμερικανοί θα ήταν αντίθετοι σε μία τέτοια εκδοχή. Ένα μήνυμα, για το οποίο ο Μπόγιατ επέμεινε πολύ να φτάσει στον Ιωαννίδη, το οποίο παραδόθηκε παρά μόνο 10 ημέρες πριν το πραξικόπημα με την υπογραφή του Κίσινγκερ και όχι με την επίσημη σφραγίδα της αμερικανικής κυβέρνησης, όπως έπρεπε.[100]

Η στάση των ΗΠΑ απέναντι στο πραξικόπημα, και μετέπειτα στην τουρκική εισβολή, είχε προβληματίσει και τον ίδιο Μακάριο, δημιουργώντας συνεχώς νέα ερωτηματικά. Σε πολλές περιπτώσεις ο Μακάριος καλούσε τις ΗΠΑ να ξεκαθαρίσουν τη στάση τους και να ενεργήσουν αποφασιστικότερα, και κυρίως απέναντι στην Τουρκία, η στάση της οποίας ήταν εκείνη που άμβλυνε την κυπριακή κρίση καταπατώντας την ανεξαρτησία της νήσου. *«Αν οι Ηνωμένες Πολιτείες αρνηθούν να αποσαφηνίσουν και να καταστήσουν πλέον αποφασιστική τη στάση τους έναντι της Τουρκίας, ενδέχεται να προκύψουν σοβαρές διαταραχές σε αυτή την ευαίσθητη περιοχή, ως και εντός του ΝΑΤΟ»*, δήλωσε ο Μακάριος κατά την άφιξή του στην Ουάσινγκτον στην επικείμενη συνάντησή του με τον Κίσινγκερ, στις 30 Ιουλίου.[101] Προειδοποιούσε συνεχώς ο Αρχιεπίσκοπος για τις καταστροφικές συνέπειες που θα είχε αν συνεχιζόταν η απαράδεκτη τουρκική συμπεριφορά, καθώς επίσης, πως ο ρόλος των ΗΠΑ ήταν καίριος και καταλυτικός, καθώς η Αμερική ήταν εκείνη που, αν το επιθυμούσε, θα μπορούσε να βάλει ένα τέλος σε αυτή την κρίση. Και σε

99 ΦΚ, τ. 1, ό.π., σ. 76-77.
100 Βενιζέλος- Ιγνατίου, ό.π., σ. 39-40.
101 *Το Βήμα*, Αθήνα, 30.07.1974.

άλλη περίπτωση ο Μακάριος είχε κατηγορήσει τις ΗΠΑ πως ακολουθούσαν πολιτική "αναμονής" πιέζοντας μάλιστα τον Κίσινγκερ να αποκαλύψει δημοσίως τους σκοπούς της Αμερικής, χωρίς φυσικά κανένα αποτέλεσμα, αφού ο Κίσινγκερ ανέφερε απλώς, πως δεν ήταν σε θέση να αποκαλύψει *«...ποιος θα είναι ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών στις προσπάθειες να αποκατασταθεί η ειρήνη στην Κύπρο...»*[102]

Είναι φανερό πως οι Αμερικανοί δεν εξάντλησαν ούτε στο ελάχιστο τα διαθέσιμα μέσα προκειμένου να καταστήσουν σαφές στην ελληνική πλευρά πως ήταν πράγματι ειλικρινώς αντίθετοι με την πιθανότητα ενός πραξικοπήματος. Ακόμη και το διάβημά τους, που με τόση επιμονή ο Τάσκα δεν επιθυμούσε να παραδώσει στον Ιωαννίδη, στερούνταν της απαραίτητης πυγμής και αποφασιστικότητας, ενώ θα έπρεπε να συμβαίνει το αντίθετο για ένα τόσο σοβαρό ζήτημα. Η αμερικανική πολιτική σε εκείνο το σημείο, το λιγότερο που μπορούσε να χαρακτηριστεί ήταν ως συγκρατημένη, ενώ στα ίδια επίπεδα κινήθηκε και η πολιτική τους τις επόμενες ημέρες του πραξικοπήματος, και ειδικά στην περίπτωση της τουρκικής εισβολής στη Κύπρο. Και αυτό επειδή η Αμερική τοποθετούσε σε πρώτη μοίρα τα δικά της συμφέροντα, και αυτά έπρεπε να διασφαλίσει, με αποτέλεσμα να κλίνει περισσότερο υπέρ της Τουρκίας, η οποία διέθετε μεγαλύτερη στρατηγική σημασία από την Ελλάδα, λόγω της εδαφικής θέσης της μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των αραβικών χωρών της Μέσης Ανατολής, καθώς επίσης και της λειτουργίας πολύτιμων αμερικανικών βάσεων στο έδαφος της γειτονικής χώρας.[103]Οι υποψίες λοιπόν για ένα πιθανό πραξικόπημα κατά του Αρχιεπισκόπου ήταν κάτι περισσότερο από αρκετές, και παρόλο που δύο χρόνια νωρίτερα, εμπόδισαν το πραξικόπημα που σχεδίαζε ο Παπαδόπουλος, αυτή τη φορά οι Αμερικανοί δεν το έπραξαν. Τα λόγια του Κίσινγκερ *«...είχαμε το Γουοτεργκέιτ και δε γνωρίζαμε τι γινόταν στην Κύπρο...»*, συνιστούσαν απλώς μια δικαιολογία εκ των υστέρων, άλλωστε η αντιπάθεια που έτρεφε ο Κίσινγκερ για τον Μακάριο ήταν πρόδηλη, τον οποίο χαρακτήριζε συχνά ως *"κόκκινο παπά"*, ή ως*"παλιοπαπά"*.[104]

Ο Αμερικανός πρέσβης στην Αθήνα, Χένρι Τάσκα προσπαθούσε με κάθε τρόπο να αποφύγει μία ευθεία αντιπαράθεση με τον Ιωαννίδη λόγω της κυπριακής κρίσης, καθώς επίσης να μην αναλάβουν οι ΗΠΑ τον ρόλο του άμεσου και κύριου συμμετέχοντα στο

102 *Τα Νέα*, Αθήνα, 30.07. 1974.

103 Σωτήρης Ριζάς, «Το πραξικόπημα Ιωαννίδη στην Κύπρο», Η Καθημερινή, 23 Δεκεμβρίου 2019, https://www.kathimerini.gr/society/1057465/to-praxikopima-ioannidi-stin-kypro/, (ημερομηνία πρόσβασης: 3 Ιουνίου 2021).

104 Βενιζέλου – Ιγνατίου, ό.π., σ. 60-63.

κυπριακό. Η Αμερική επιθυμούσε η κυπριακή κρίση να μη διεθνοποιηθεί, προκειμένου να προστατέψει τη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ και φυσικά να μην εμπλακεί η Σοβιετική Ένωση, η οποία είχε παρουσιάσει στη Βρετανία τις προθέσεις της να αποστείλει στρατεύματα στην Κύπρο για να αποκατασταθεί η συνταγματική τάξη. Η Βρετανία εξέθεσε αυτές τις προθέσεις στον Κίσινγκερ, ο οποίος έσπευσε να προειδοποιήσει τη Σοβιετική Ένωση, να μην τις πραγματοποιήσει. Αρκετές ήταν οι προειδοποιήσεις του Ιωαννίδη προς τον Τάσκα για το μέλλον της Κύπρου, ο οποίος στις 14 Ιουλίου, είχε εκφράσει την πεποίθησή του στον Αμερικανό, πως είτε η Κύπρος θα προσανατολιζόταν προς τα αριστερά είτε το 80% του νησιού θα ενωνόταν με την Ελλάδα. Ενώ αργότερα, όταν το πραξικόπημα είχε ήδη πραγματοποιηθεί και ο ίδιος παραδέχθηκε πως είχε προσφέρει και εκείνος τη 'βοήθειά' του, είπε στον Τάσκα πως *«μια ημέρα η αμερικανική κυβέρνηση θα συνειδητοποιήσει πως την 15η Ιουλίου, η Κύπρος σώθηκε από το να πέσει στα χέρια των κομμουνιστών»* . Όπως συνέβαινε γενικά με τα στρατιωτικά καθεστώτα, έτσι και ο Ιωαννίδης θεωρούσε πως με τις ενέργειές του, είχε κατορθώσει να σώσει τον ελληνοκυπριακό λαό από τον κομμουνιστικό κίνδυνο, που κατά την άποψή του, και ο ίδιος ο Μακάριος προωθούσε στη μεγαλόνησο.[105]

105 Asmussen, ό.π., σ. 28-31, 47-48.

5.2. Ο ρόλος της CIA

Ο Τύπος διαρκώς παρουσίαζε άρθρα στα οποία γινόταν αναφορά στον ρόλο που διαδραμάτισε γενικώς η αμερικανική πλευρά, ειδικότερα όμως οι αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες στην αντιμακαριακή ενέργεια. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τον ελλαδικό Τύπο, οι αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες είχαν έρθει σε επαφή με τον Ιωαννίδη στις 27 Ιουνίου, κατά την οποία ο Ιωαννίδης είχε εκθέσει το σχέδιό του για την ανατροπή του Αρχιεπισκόπου, καθώς επίσης και τους λόγους που τον οδήγησαν σε αυτήν την απόφαση. Οι στενές επαφές που φαίνεται να είχε η CIA και με τον Παπαδόπουλο, αλλά και με τον Ιωαννίδη, παρουσιάζονταν συνεχώς και σε άλλα άρθρα, ενώ αναφερόταν πως ο Ελληνοαμερικανός Πήτερ Κορομηλάς (υπάλληλος της CIA) είχε σταλεί στην Αθήνα λίγο πριν το πραξικόπημα για να συνομιλήσει με τον Ιωαννίδη.[106] Εντούτοις, τέτοια άρθρα βρίσκονταν σε πλήρη αντίθεση με την επίσημη εκδοχή της αμερικανικής διπλωματίας, η οποία στο Συμβούλιο Ασφαλείας στη Νέα Υόρκη στις 16 Ιουλίου, υποστήριξε πως και η Αμερική βρέθηκε *"εξ απροόπτου"* μπροστά στο πραξικόπημα, όπως και ο υπόλοιπος κόσμος.[107]

Η CIA αναφερόταν πως τουλάχιστον για 25 χρόνια εμπλεκόταν ενεργά στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας, κυρίως μέσω του μηχανισμού της αμερικανικής υπηρεσίας, ο οποίος διέθετε στενή επαφή με τις ελληνικές κυβερνήσεις, εντάσσοντας μάλιστα περίπου 60 πράκτορες πλήρους απασχόλησης στο δυναμικό της. Στην περίοδο της χούντας του Ιωαννίδη, η CIA διέθετε απευθείας επαφές με τον ταξίαρχο, γι' αυτό και η αμερικανική υπηρεσία φέρεται να γνώριζε αρκετές ημέρες νωρίτερα τα σχέδια για το αντιμακαριακό πραξικόπημα. Σύμφωνα με τον ελλαδικό Τύπο, λόγω αυτής της σχέσης με την μυστική υπηρεσία, η αμερικανική πλευρά ήταν ενήμερη για την πραξικοπηματική ενέργεια αποφασίζοντας έτσι, ο Σίσκο να αποστείλει, μέσω του Τάσκα, το διάβημα σχετικά με την αρνητική αμερικανική θέση. Ο Ιωάννης Ζίγδης είχε κατηγορήσει ανοικτά τον Κίσινγκερ πως αδιαφόρησε για τα αντιμακαριακά σχέδια της χούντας, παρόλο που διέθετε αρκετές προειδοποιήσεις προτιμώντας να προσποιείται πως τίποτα δεν είχε υποπέσει στην

106 *Τα Νέα*, Αθήνα, 3.08.1974.

107 Ιωάννης Γ. Ζίγδης, *Για τη Δημοκρατία και την Κύπρο: Τέσσερεις μήνες αγώνα στις Η.Π.Α.*, Παπαζήσης, Αθήνα 1976, σ.272.

αντίληψή του, και όπως χαρακτηριστικά ανέφερε και ο ίδιος *"Νόμισε ότι μπορούσε χρησιμοποιώντας δύο παρανοϊκούς, ένα Ιωαννίδη και ένα Σαμψών, να επιτύχη την διχοτόμησιν της Κύπρου"*.[108]

Η στάση των Αμερικανών προκαλούσε γενικότερο προβληματισμό, καθώς οι ίδιοι επιθυμούσαν μία μόνιμη θέση στην Ευρώπη και κυρίως στη Μεσόγειο και εποφθαλμιούσαν την Κύπρο για αρκετούς λόγους, και κυρίως για την τεράστια στρατηγική της σημασία. Ο Μακάριος όμως αποδείχθηκε αρκετές φορές να αποτελεί εμπόδιο στα σχέδιά τους, όπως με το σχέδιο Άτσεσον, το οποίο το απέρριψε ως διχοτομικό. Γι΄ αυτό, και επικρατούσε η άποψη, πως επιθυμούσαν την εξόντωση του Μακαρίου, τουλάχιστον την πολιτική, την οποία, εν μέρει, και πέτυχαν με το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου αποτυγχάνοντας τουλάχιστον στη φυσική εξόντωσή του. Όποια και αν ήταν η ακριβής ανάμιξη των Αμερικανών στο πραξικόπημα, η ενοχή δεν ήταν ολοκληρωτικά δική τους, ωστόσο παρέμεναν συνένοχοι σε ένα πραξικόπημα-αφετηρία των ακόλουθων δεινών. Ο Μακάριος πεπεισμένος για την αμερικανική ενοχή, είχε καταγγείλει δημόσια, πως η αμερικανική μυστική υπηρεσία τουλάχιστον, ήταν ενήμερη για τη σκευωρία σε βάρος του, και πως υπήρχαν στοιχεία πως χρηματοδοτούσε την ΕΟΚΑ Β΄.[109]

Επιπλέον, η επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο, δεν ήταν απαραίτητα υπέρ των συμφερόντων των Αμερικανών, οι οποίοι, και κυρίως ο Κίσινγκερ, θεωρούσε ως πιο λογική εναλλακτική τον Γλαύκο Κληρίδη, ως καταλληλότερο για τη συνέχιση των διακοινοτικών συνομιλιών και ως έναν συμβιβασμό ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία.[110] Αργότερα, ύστερα από την ανατροπή του Μακαρίου και την τουρκική απόβαση, επικρατούσε η άποψη πως η εικόνα της Αμερικής είχε αμαυρωθεί σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας της καλής σχέσης της CIA με τα χουντικά καθεστώτα, και πως ύστερα από την πτώση της δικτατορίας, αυτό αποτέλεσε ένα μείζον πρόβλημα για την αμερικανική πλευρά.[111] Και όλη αυτή η αδιαφορία που επέδειξαν οι Αμερικανοί με πρωτοστάτη τον Κίσινγκερ, οδήγησαν στο θλιβερό αποτέλεσμα της 15ης Ιουλίου. Εκείνη την ημέρα το Κέντρο Επιχειρήσεων του Υπουργείου Εξωτερικών της Αμερικής είχε δύο στοιχεία στα χέρια της, την Ημερήσια Αναφορά της CIA, η οποία έγραφε πως ο ίδιος ο Ιωαννίδης είχε

108 *Τα Νέα*, Αθήνα, 05&06 .08.1974.
109 *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 19.09.1974.
110 Asmussen, ό.π., σ. 53-54.
111 *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 09.08.1974.

διαβεβαιώσει, πως δεν επρόκειτο να κινηθεί εναντίον του Μακαρίου, και ένα τηλεγράφημα από τη Λευκωσία, που αποδείκνυε τις ψευδείς διαβεβαιώσεις του Ιωαννίδη, καθώς το πραξικόπημα είχε ήδη ξεκινήσει.[112]

112 Βενιζέλου – Ιγνατίου, ό.π., σ. 94-95.

5.3. Οι συνέπειες του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου 1974

Η Κύπρος στο πρόσωπο του Μακαρίου είχε βρει έναν πραγματικό ηγέτη που από το ξεκίνημα της κυπριακής ανεξαρτησίας το 1960, εργάστηκε σκληρά προκειμένου να τη διαφυλάξει και να την προστατεύσει. Όλες οι ενέργειές του ήταν στραμμένες προς την εξασφάλιση της κοινωνικής απελευθέρωσης και την πρόοδο του κυπριακού λαού. Ο λαός αποτέλεσε τον μεγαλύτερο σύμμαχο του Αρχιεπισκόπου, που με την αγάπη του τον στήριξε αρκετές φορές μέχρι και το προδοτικό πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου, όπου πολέμησε και αντιστάθηκε στο όνομά του με όλες του τις δυνάμεις. Αλλά και ο ίδιος ο Μακάριος ,την ευημερία του κυπριακού λαού, πάσχιζε να εξασφαλίσει και να διατηρήσει την ελευθερία του, με τις ηθικές του αξίες να παραμένουν ακλόνητες και την αποφασιστικότητά του να διατηρείται στο ακέραιο , παρόλο που τα εμπόδια που συνάντησε στον πολύπλευρο αγώνα του ήταν πάμπολλα, από τις πιέσεις που δέχθηκε από συμμαχικές χώρες (η καθεμιά από τις οποίες προτεραιότητα είχε τα δικά της συμφέροντα) μέχρι και τη προδοσία που δέχθηκε από την ελληνική χούντα. Ούτε οι απόπειρες δολοφονίες σε βάρος του στάθηκαν αρκετές για να κλονίσουν την πίστη στον αγώνα που είχε αναλάβει, και όπως και ο ίδιος είχε πει *«Υπέρ του λαού θα αναλώσω άνευ φειδούς τον εαυτόν μου μέχρι της τελευταίας μου πνοής. Αισθάνομαι τους αγώνας και το έργον μου ως αποστολήν και ως υπηρεσίαν προς τον λαόν».*[113]

Η πολιτική που ακολουθούσε ο Μακάριος ήταν απόλυτα προσανατολισμένη προς την εξασφάλιση και αργότερα, διασφάλιση, της κυπριακής ανεξαρτησίας και εργάστηκε σκληρά, προκειμένου να καταφέρει να διεθνοποιήσει την υπόσταση της νήσου ως ανεξάρτητου κράτους και να υπερασπιστεί την αυτονομία της Κύπρου, πολεμώντας εκείνους που απειλούσαν να τη διαλύσουν. Στάθηκε αποφασιστικός απέναντι στην τουρκική επιθετικότητα, και γενικά σε οποιαδήποτε πολιτική ήταν σε βάρος του κυπριακού ελληνισμού, ακόμη και αν υιοθετούνταν από τη Μητέρα Πατρίδα. Είχε δεχθεί να προσπαθήσει και να εργαστεί για την Ένωση, αλλά όταν εκείνη εγκαταλείφθηκε για τη *"λύση του εφικτού"*, ενήργησε με γνώμονα αυτή, προκειμένου να προστατεύσει τον κυπριακό λαό, ακόμη και μέχρι και το τέλος της ζωής του το 1977 δε λησμόνησε ποτέ τον

113 Νίκος, Κρανιδιώτης, *Ακανθώδης Πορεία: ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄*, Εκδ. Κυριαζής, Λευκωσία 1978, σ. 25-30.

ρόλο του ως Εθνάρχη.[114] Ύστερα από το πραξικόπημα της 15 Ιουλίου, συνέχιζε ακάθεκτα το έργο του ακόμη και από το εξωτερικό, εκδιωγμένος από τη νήσο για να σώσει τη ζωή του. Στις 7 Δεκεμβρίου 1974, όταν κατάφερε να επιστρέψει στην πατρίδα του, ο μεγαλύτερος σύμμαχός του ήταν παρών, αλλά οι συνέπειες του πραξικοπήματος, που οδήγησε και στην τουρκική εισβολή, ήταν έκδηλες αφήνοντας ανεξίτηλα σημάδια τόσο στον ίδιο όσο και στην Κύπρο μέχρι και σήμερα, και όπως τόνισε και ο ίδιος στην ομιλία του προς τον κυπριακό λαό κατά την επιστροφή του *«… Και έπεσεν μεν η Χούντα, αλλά το κακόν δια την Κύπρον έγινε».*[115]

Το πραξικόπημα αποτέλεσε πράγματι την ευκαιρία που οι Τούρκοι πολύ δύσκολα θα άφηναν ανεκμετάλλευτη, ωστόσο η απόφασή τους ενισχύθηκε και από άλλους παράγοντες, και ο κυριότερος φαινόταν να αποτέλεσε η ασάφεια της στάσης της Αμερικής, η οποία συνέχιζε να διακηρύσσει αυτοσυγκράτηση και υπομονή, αλλά οι ενέργειές της σταματούσαν εκεί. Μέχρι και στο Λονδίνο στάλθηκε ο Σίσκο και δεν μετέβη ο ίδιος ο Κίσινγκερ, γεγονός που ερμηνεύτηκε από την τουρκική πλευρά, πως η Αμερική αυτή τη φορά δεν παρουσιαζόταν αποφασισμένη να σταματήσει την Τουρκία στην υλοποίηση των σχεδίων της. Εκτός όμως από την ασαφή αμερικανική πολιτική, η Τουρκία στηριζόταν στην πεποίθηση, πως η εισβολή θα μπορούσε να έχει και θετική απήχηση στη διεθνή κοινή γνώμη, δεδομένου πως το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών είχε προκαλέσει την οργή και την απέχθεια σε μεγάλη μερίδα του κόσμου, ύστερα από την πραξικοπηματική ενέργεια σε βάρος ενός νόμιμου Προέδρου μιας δημοκρατικής χώρας, και ειδικότερα ενός ανθρώπου, όπως ο Μακάριος, ο οποίος αγαπήθηκε και τιμήθηκε από τον λαό του σε τεράστιο βαθμό για το τιτάνιο έργο του στη νήσο. Ακόμη, και η αντικατάσταση του Αρχιεπισκόπου από τον Σαμψών λειτούργησε θετικά για την Τουρκία, καθώς ούτε η κοινή γνώμη ούτε και οι Μεγάλες Δυνάμεις ξέχασαν το εγκληματικό παρελθόν του, θεωρώντας και πάλι πως η εισβολή θα απολάμβανε ευμενή απήχηση.[116]

Παρόλο που μέχρι την τελευταία στιγμή η Τουρκία προέβαινε σε δηλώσεις, πως εισβολή στην Κύπρο δε θα πραγματοποιούνταν, ωστόσο οι κινήσεις της χώρας φανέρωναν ακριβώς

114 Μάριος Ευρυβιάδης, «Μακάριος: ο τελευταίος ενωτικός», Εκδ. Ποιότητα, 03 Αυγούστου 2014, https://piotita.gr/2014/07/31/%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-3814/, (ημερομηνία πρόσβασης: 3 Ιουνίου 2021)

115 Κρανιδιώτης, *Ακανθώδης Πορεία*, σ. 44-45.

116 Σαρρής, ό.π.,σ. 34-35, 62.

το αντίθετο. Η Τουρκία πραγματοποίησε την πρώτη εισβολή της στην Κύπρο ξεκινώντας μία περίοδο μεγάλων αιματοχυσιών και δημιουργώντας μια μελανή σελίδα στη νεότερη ιστορία. Ανήμερα του Σαββάτου στις 20 Ιουλίου, στις 3 τα ξημερώματα, στρατιωτικές τουρκικές δυνάμεις ξεκίνησαν να αποβιβάζονται στην Κυρήνεια, ενώ ο Τούρκος Πρωθυπουργός, Ετσεβίτ, δήλωνε πως η αποβίβαση αποφασίστηκε τη στιγμή που όλα τα ειρηνικά μέσα είχαν εξαντληθεί. Αποβιβάστηκε ο τουρκικός στόλος με 30 σκάφη, ανάμεσά τους πέντε πολεμικά πλοία και άλλα μεταγωγικά φορτωμένα με άρματα μάχης, στρατεύματα και οχήματα. Με την ανακοίνωση της τουρκικής εισβολής, ανακηρύχθηκε αμέσως γενική επιστράτευση στην Κύπρο, καθώς επίσης δόθηκε και γενική αμνηστία σε κρατούμενους λόγω της κρίσιμης κατάστασης με αποτέλεσμα όλοι οι κρατούμενοι για πολιτικά αδικήματα να απολυθούν αμέσως από τις φυλακές. Στις 5 τα ξημερώματα είχε προηγηθεί διάγγελμα του στρατηγού και Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, Φαίδωνα Γκιζίκη, ο οποίος έκανε γνωστή την τουρκική εισβολή, και λίγο αργότερα πραγματοποίησε διάγγελμα και ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ, ο οποίος ενημέρωνε και αυτός με τη σειρά του τον ελληνικό λαό για το τραγικό γεγονός που υπέφερε ο ελληνοκυπριακός λαός στα χέρια των εισβολέων και καλούσε όλους τους Έλληνες να εκπληρώσουν το καθήκον τους, να συσπειρωθούν και να πολεμήσουν για τους συμπατριώτες τους. [117]

Η πρώτη στρατιωτική τουρκική επιχείρηση με την ονομασία <<Αττίλας>> δε συνάντησε καμία οργανωμένη ελληνική αντίδραση, καθώς οι ελληνικές δυνάμεις που υπήρχαν στην Κύπρο, ήταν απασχολημένες με την εδραίωση των πραξικοπηματιών. Επιπλέον, η Αθήνα έμοιαζε να έχει ξαφνιαστεί σε τεράστιο βαθμό με αυτή την εξέλιξη, λόγω της πεποίθησης του Ιωαννίδη, πως οι Τούρκοι δε θα εκμεταλλεύονταν το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου. Η πρώτη φάση έληξε με την τουρκική πλευρά να έχει δημιουργήσει ένα σημαντικό προγεφύρωμα στο βόρειο τμήμα της Κύπρου, ενώνοντας την Κερύνεια με τον τουρκοκυπριακό θύλακο της Λευκωσίας, προσφέροντας της, έτσι, ένα τεράστιο στρατηγικό προβάδισμα. Παρόλο που η πρώτη φάση ήταν μέρος ενός οργανωμένου τουρκικού σχεδίου και παρόλο που δεν υπήρχε οργανωμένη ελληνική αντίσταση, εντούτοις η Τουρκία δυσκολεύτηκε να επικρατήσει.[118] Η τουρκική επιτυχία βασίστηκε κυρίως στην αεροπορική επικράτηση, με τα τουρκικά αεροπλάνα να καταρρίπτονται διαρκώς, βομβαρδίζοντας τη Λευκωσία και προκαλώντας σημαντικό πλήγμα σε τμήμα της

117 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 21.07.1974.
118 Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Πατάκης, Αθήνα 2015, σ. 223-224.

ΕΛΔΥΚ, ακόμη και σε αμάχους. Αναφέρεται πως η Ελλάδα, στη συνέχεια, παρέδωσε μία προθεσμία 48 ωρών προς την Τουρκία σύμφωνα με την οποία ή θα πραγματοποιούσαν κατάπαυση πυρός ή οι δύο χώρες θα οδηγούνταν σε πόλεμο. Βέβαια, το κατά πόσο η Ελλάδα ήταν έτοιμη και πρόθυμη να οδηγηθεί πράγματι σε έναν πόλεμο με την Τουρκία, ήταν εξαιρετικά αμφίβολο, ωστόσο η ανακωχή πραγματοποιήθηκε, καθησυχάζοντας, έστω και για λίγο, τόσο τις ΗΠΑ όσο και το ΝΑΤΟ .[119]

Η πρώτη τουρκική εισβολή τερματίστηκε με το Ψήφισμα 353 της 20ης Ιουλίου 1974, το οποίο εξέδωσε το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, καλώντας όλα τα κράτη να επιδείξουν σεβασμό στην ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου. Παράλληλα, προχωρούσαν οι προετοιμασίες για την έναρξη των συνομιλιών στη Γενεύη σχετικά με την κυπριακή κρίση και την πρώτη τουρκική εισβολή, οι οποίες ολοκληρώθηκαν σε δύο φάσεις. Στην Ελλάδα, η τουρκική επίθεση, ως συνέπεια του πραξικοπήματος, οδήγησε στην πτώση του χούντας και στην επάνοδο του Καραμανλή στη διακυβέρνηση της χώρας. Η Πρώτη Διάσκεψη έλαβε χώρα μεταξύ της 25ης και 30ης Ιουλίου υπό την παρουσία της Ελλάδος, της Τουρκία και της Βρετανίας. Μέχρι και την τελευταία στιγμή, η Διάσκεψη έμοιαζε πως θα κατέληγε σε ναυάγιο, και πως δε θα πραγματοποιούνταν συμφωνία ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη.[120] Εν τέλει, η πρώτη φάση ολοκληρώθηκε με μία γενικόλογη απόφαση για την υποχρέωση Ελλάδος και Τουρκίας, να συνεχίσουν την κατάπαυση πυρός. Στη δεύτερη Διάσκεψη, η οποία πραγματοποιήθηκε μεταξύ 8 και 14 Αυγούστου, παρευρέθησαν και οι εκπρόσωποι των δύο κοινοτήτων της Κύπρου,ο Γλαύκος Κληρίδης εκ μέρους της ελληνοκυπριακής κοινότητας, και ο Ραούφ Ντενκτάς εκ μέρους της τουρκοκυπριακής. Αρκετά γρήγορα, η Διάσκεψη φάνηκε πως θα καταρρεύσει, εξαιτίας της αδιαλλαξίας της τουρκικής πλευράς να διαπραγματευθεί. Όλες οι προτεινόμενες "λύσεις" της Τουρκίας περιελάμβαναν τη δημιουργία ενός κράτους στηριζόμενο σε ένα ομόσπονδο σύστημα, σύμφωνα με το οποίο οι τουρκοκύπριοι θα διαθέτουν τις δικές τους αυτόνομες περιοχές. Η Ελλάδα φυσικά δε θα αποδεχόταν τα συγκεκριμένα σχέδια, ενώ η Αμερική απλώς συνέχιζε να διακηρύσσει την ανησυχία της, χωρίς να ασκεί ειλικρινείς πιέσεις προς την Τουρκία, με αποτέλεσμα, πράγματι, η Διάσκεψη να ναυαγήσει.[121]

119 *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, 23.07.1974.
120 *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 30.07.1974.
121 *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, 14.08. 1974.

Ύστερα και από την αποτυχία της δεύτερης Διάσκεψης της Γενεύης, η τουρκική πλευρά ήταν πλέον βέβαιη, πως με τον ειρηνικό τρόπο, δεν επρόκειτο να επιτύχει τους στόχους της, γι΄ αυτό και εισέβαλε ξανά στην Κύπρο στις 14 Αυγούστου 1974, ενώ οι μνήμες ήταν ακόμη νωπές από την πρώτη εισβολή. Ο Αττίλας ΙΙ μέσα σε δύο ημέρες, οπότε και τερματίστηκε ,ύστερα από παρέμβαση του ΟΗΕ, προσέφερε στην Τουρκία, το 36,3% του εδάφους της μεγαλονήσου. Ήταν όμως η αιτία για αρκετές κτηνωδίες. Άμαχοι σκοτώθηκαν, βιάστηκαν, χιλιάδες ελληνοκύπριοι ξεριζώθηκαν από τα σπίτια τους ή αιχμαλωτίστηκαν, ενώ αγνοούμενοι συνεχίζουν να παραμένουν μέχρι και σήμερα. Η δεύτερη τουρκική επίθεση καταδικάστηκε σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι η πρώτη, από τη διεθνή κοινότητα, με εξαίρεση τη στάση της Αμερικής, η οποία τήρησε και πάλι ασαφής πολιτική, αν και αυτό από μόνο του οδηγεί στο συμπέρασμα, πως η πλάστιγγα έγερνε υπέρ της Τουρκίας. Η αμερικανική πλευρά συνέχιζε να μην παρεμβαίνει στην τουρκική επεκτατικότητα, η οποία ανενόχλητη, όχι μία αλλά δύο φορές, μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, παραβίασε κατάφωρα την κυπριακή ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της νήσου.[122]

Επομένως, το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου στα μέσα του Ιουλίου στάθηκε η αφορμή που τόσο καιρό ανέμενε η Τουρκία για να πραγματοποιήσει τα φρικτά σχέδιά της. Και η αφορμή δόθηκε από την ίδια την Ελλάδα και το "άφρον" στρατιωτικό καθεστώς που ήλεγχε τη χώρα. Και η τουρκική εισβολή με τη σειρά της απέδειξε με τον χειρότερο τρόπο την ανικανότητα του Ιωαννίδη να διαθέτει επίγνωση των συνεπειών των πράξεών του και να διαχειρίζεται εθνικά ζητήματα, με το στρατιωτικό καθεστώς του να καταρρέει λίγες ημέρες αργότερα, αφήνοντας ελεύθερη την Ελλάδα, αλλά "αιχμαλωτίζοντας" ένα μέρος της Κύπρου.

122 Συρίγος, ό.π., σ. 227-231.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα λοιπόν με όσα έχουν ήδη αναφερθεί, προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα. Αρχικά, η πραξικοπηματική ενέργεια κατά του Μακαρίου δεν εκδηλώθηκε ξαφνικά. Πριν οδηγηθούμε στην άσχημη κατάληξη της 15ης Ιουλίου, είχαν προηγηθεί αρκετά περιστατικά, κάποια από τα οποία αναφέρθηκαν ανωτέρω, στα οποία γινόταν φανερή η έλλειψη πραγματικής συνεργασίας και αληθινού σεβασμού ανάμεσα σε Λευκωσία και Αθήνα. Η διάσταση απόψεων ανάμεσα στις δύο χώρες διαρκώς και μεγάλωνε και σα "λύση" δόθηκε η θλιβερή απόφαση του πραξικοπήματος. Έτσι, προκύπτει το συμπέρασμα πως, το πραξικόπημα αποτέλεσε απόρροια ενός οργανωμένου σχεδίου και όχι ως συνέπεια της επιστολής του Μακαρίου, με την οποία ο Αρχιεπίσκοπος εξέθεσε δημοσίως τη βία και την τρομοκρατία που επικρατούσε στην Κύπρο, υποκινούμενη από την ελληνική χούντα με τη βοήθεια της ΕΟΚΑ Β΄. Η οργάνωση και η εκτέλεση της ενέργειας σε βάρος του Αρχιεπισκόπου προήλθε από το ίδιο το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών με τη βοήθεια των εκτελεστικών οργάνων του στην Κύπρο. Ύστερα από την ανάληψη της αρχηγίας του στρατιωτικού καθεστώτος από τον Δημήτριο Ιωαννίδη, η Ελλάδα θα οδηγούνταν σε μία νέα περίοδο κρίσης ειδικά στις σχέσεις της με τη Λευκωσία, οι οποίες διαρκώς χειροτέρευαν, καθώς ο δικτάτορας αναζητούσε διαρκώς έναν τρόπο να απαλλαγεί από τον Μακάριο. Ως συνέπεια, η χώρα βρισκόταν σε τεράστια διπλωματική απομόνωση, με μόνη εξαίρεση την Αμερική, η οποία συνέχιζε να υποστηρίζει τον Ιωαννίδη, όπως ακριβώς έκανε και με τον Παπαδόπουλο.

Το ποια ακριβώς ήταν η αμερικανική ανάμιξη στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, έχει απασχολήσει διακαώς την έρευνα και τον Τύπο τόσο στο παρελθόν όσο ακόμη και σήμερα. Λόγω της αμερικανικής υποστήριξης προς την ελληνική χούντα, είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς πως η Αμερική βρέθηκε πράγματι "εξ απροόπτου" κατά την εκδήλωση του πραξικοπήματος. Άλλωστε, έχουν ήδη παρουσιαστεί αρκετά παραδείγματα στα άνωθι κεφάλαια, σύμφωνα με τα οποία η Αμερική γνώριζε πως μια πραξικοπηματική ενέργεια καθίστατο αρκετά πιθανή, ωστόσο είτε επέλεξε να αγνοήσει τις σχετικές ενδείξεις είτε επέλεξε σκοπίμως να αποσιωπήσει. Το βέβαιο είναι πως, κυρίως, η αμερικανική και η βρετανική ανοχή ή πολιτική ανικανότητα σχετικά με τις προθέσεις του Ιωαννίδη, και φυσικά η αφροσύνη του ίδιου, οδήγησαν στο θλιβερό αποτέλεσμα του πραξικοπήματος, το

οποίο χάρισε τη ‘χρυσή’ ευκαιρία, που περίμεναν οι Τούρκοι, πραγματοποιώντας τις δύο εισβολές, στις 20 Ιουλίου και 14 Αυγούστου αντίστοιχα, καταπατώντας την εδαφική ακεραιότητα και την ανεξαρτησία της Κύπρου, με αποτέλεσμα να κατέχουν παράνομα, μέχρι και σήμερα, περίπου το 37% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η κυπριακή κρίση, αρχής γενομένης από το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, βρέθηκε στο διεθνές επίκεντρο το καλοκαίρι του 1974, ωστόσο κανένας οργανισμός δε στάθηκε αρκετός για να σταματήσει την τουρκική επεκτατικότητα και τις οδυνηρές συνέπειές της.

Ο ελλαδικός Τύπος παρακολούθησε από την αρχή με τεράστια ανησυχία την θλιβερή κατάσταση στην Κύπρο, ωστόσο η έντονη λογοκρισία και ο έλεγχος του Τύπου, που υπήρχε καθόλη την περίοδο της επταετίας, η οποία μετατράπηκε σε πιο έντονη την περίοδο του Ιωαννίδη, δεν επέτρεψε να μεταδοθούν τα γεγονότα, όπως πραγματικά συνέβησαν. Αυτή η λογοκρισία ήταν που οδήγησε αρκετές ελλαδικές εφημερίδες να διακόψουν προσωρινώς την κυκλοφορία τους. Η πτώση όμως της χούντας των Συνταγματαρχών του Ιωαννίδη και η έλευση του Καραμανλή στην Ελλάδα, ως συνέπεια της πρώτης τουρκικής εισβολής, ταυτόχρονα και απόδειξης της έλλειψης πολιτικών θεμελίων του στρατιωτικού καθεστώτος, παραχώρησε την ευκαιρία στον ελλαδικό Τύπο να παρουσιάσει ξανά τα γεγονότα, που συνέβησαν στις 15 Ιουλίου. Κατονομάστηκαν οι πραγματικοί υπεύθυνοι που με την επιπόλαια πράξη τους έγιναν οι υπαίτιοι για την τεράστια συμφορά του κυπριακού ελληνισμού, και έστω και καθυστερημένα, ο ελληνικός λαός είχε την ευκαιρία να πληροφορηθεί το μέγεθος της καταστροφής που προκάλεσε το στρατιωτικό καθεστώς σε κομμάτι του ελληνισμού. Και όπως αργότερα, διακήρυξε ο Μακάριος κατά την ομιλία της επιστροφής του στην Κύπρο τον Δεκέμβριο του 1977, μπορεί η χούντα του Ιωαννίδη να αποτελούσε πλέον παρελθόν, ωστόσο η προδοσία χαράχθηκε στις μνήμες των κυπρίων αφήνοντας ανεξίτηλα τα σημάδια της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς Πηγές

Εφημερίδες

- *Ελευθερία*, Λάρισα, Ιούνιος - Ιούλιος 1974.
- *Η Καθημερινή*, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1974.
- *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, Ιούνιος - Ιούλιος 1974.
- *Νέος Αγών*, Καρδίτσα, Ιούλιος 1974.
- *Τα Νέα*, Αθήνα, Ιούλιος - Αύγουστος 1974.
- *Το Βήμα*, Αθήνα, Ιούλιος - Αύγουστος 1974.

Πρωτογενείς Πηγές

Αρχειακό Υλικό

- Βουλή των Ελλήνων/Βουλή των Αντιπροσώπων (εκδ.), *Φάκελος Κύπρου*, τ. 1&3, Αθήνα/Λευκωσία 2018.

- Σβολόπουλος Κωνσταντίνος (επιμ.), *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, γεγονότα και κείμενα*, τ. 7, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1995.

Δευτερογενείς Πηγές

- Ανδρουτσόπουλος, Αδαμάντιος, *Η μαρτυρία ενός πρωθυπουργού*, Το Οικονομικόν, Αθήνα 1993.
- Asmussen, Jan, *Cyprus At War: Diplomacy and Conflict during the 1974 Crisis*, I.B. Tauris, London 2008.
- Βενιζέλος, Κώστας- Ιγνατίου, Μιχάλης, *Τα μυστικά αρχεία του Κίσιντζερ: η απόφαση για τη διχοτόμηση*, τ.1, Λιβάνης, Αθήνα 2002.
- Βλάχος, Άγγελος, *Μια φορά κι ένα καιρό ένας διπλωμάτης...(50 Κυβερνήσεις)*, τ.6, Εστία, Αθήνα 1999.
- Constandinos, Andreas, *The Cyprus Crisis: Examining the role of the British and American Government's during 1974*, University of Plymouth Press, United Kindom 2012.
- Γρηγοριάδης, Σόλων Νεοκ., *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974*, τ.12, Χ.Κ. Τεγόπουλος, Αθήνα 2011.
- Δενδρινός, Ανδρέας, *Κύπρος-30 χρόνια ξεπουλήματος (1954-1984)*, Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα 1986.
- Ευρυβιάδης, Μάριος, «Μακάριος: ο τελευταίος ενωτικός», Εκδ. Ποιότητα, 03 Αυγούστου 2014.
- Ζίγδης, Ιωάννης Γ., *Για τη Δημοκρατία και την Κύπρο: Τέσσερεις μήνες αγώνα στις Η.Π.Α.*, Παπαζήσης, Αθήνα 1976.
- Κακαουνάκης, Νίκος, *2650 Μερόνυχτα Συνωμοσίας*, τ.2, Παπαζήσης, Αθήνα 1976.
- Κλάψης, Αντώνης, «Η προπαγάνδα της δικτατορίας, 1967-1974», στο: Βλαχόπουλος Σπύρος- Καιρίδης Δημήτρης -Κλάψης Αντώνης, (επιμ.), *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών: Ανατομία της επταετίας*, Πατάκης, Αθήνα 2019, σ. 82-109.
- Κρανιδιώτης, Νίκος, *Ακανθώδης Πορεία: ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄*, Λευκωσία 1978.
- Κρανιδιώτης, Νίκος, *Ανοχύρωτη Πολιτεία: Κύπρος 1960-1974*, τ.2, Εστία, Αθήνα 1985.

- Λάμπρου, Γιάννης Κ., *Ιστορία του Κυπριακού. Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008*, Εκδ. Πάργα, Αθήνα 2008.
- Λεονταρίτης, Γιώργος Α., *Κυπριακή Θύελλα: Μακάριος και Σάββας Κωνσταντόπουλος*, Καστανιώτης, Αθήνα 2020.
- Mayes, Stanley, *Makarios: A Biography*, The Macmillan Press LTD, London 1981.
- Μπονάνος, Γρηγόριος, *Η Αλήθεια (21 Απριλίου - 25 Νοεμβρίου – Κυπριακόν)*, Επτάλοφος ΑΒΕΕ, Αθήνα 1986.
- Ριζάς, Σωτήρης, «Το πραξικόπημα Ιωαννίδη στον Κύπρο», Η Καθημερινή, 23 Δεκεμβρίου 2019.
- Σαρρής, Νεοκλής, *Η Άλλη Πλευρά: Πολιτική Χρονογραφία της εισβολής στην Κύπρο*, τ.1, Γραμμή, Αθήνα 1977.
- Συρίγος, Άγγελος Μ., *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Πατάκης, Αθήνα 2015.